

ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS
UGDYMO MOKSLŲ IR SOCIALINĖS GEROVĖS FAKULTETAS
SPECIALIOSIOS PEDAGOGIKOS KATEDRA

Nuolatinių studijų programa *Specialioji pedagogika* (specializacija *Logopedija*),
IV kursas

Kunigunda Leonaitė

**MOKYKLOS IŠTEKLIAI IR JŲ TELKIMAS TENKINANT
SPECIALIUOSIUS UDYMO SI POREIKIUS**

Bakalauro darbas

*Bakalauro darbo vadovė –
prof. dr. Stefanija Ališauskienė*

2017

Bakalauro darbo santrauka

Šiame bakalauro darbe analizuojamas mokyklose esančių išteklių telkimas ir panaudojimas, tenkinant specialiuosius ugdymosi poreikius. Tyrime dalyvavo 92 bendrojo ugdymo mokyklose dirbantys pedagogai ir specialistai iš trijų skirtingų Lietuvos miestų.

Anketinės apklausos metodu tirta pedagogų, specialistų ir kitų mokykloje dirbančių asmenų nuomonė apie mokyklose esančius išteklius ir jų paskirstymą, tenkinant specialiuosius ugdymosi poreikius. Analizuojant tyrimo duomenis, buvo siekiama išsiaiškinti, ar mokyklose vertinami skirtumai tarp mokinių, kaip yra panaudojama pedagogų patirtis. Taip pat nagrinėjama, ar mokyklose yra papildomų išteklių, kuriuos galima panaudoti siekiant užtikrinti kokybišką ugdymąsi visiems mokiniams, aiškinamasi, kaip mokykla panaudoja vietos bendruomenės išteklius bei kaip visi ištekliai yra paskirstomi padedant įgyvendinti inkliuzinį ugdymą.

Tyrimu nustatyta, kad mokyklose skirtumai tarp mokinių iš esmės vertinami ir panaudojami mokiniams dirbant grupėse, skatinant dalytis žiniomis ir patirtimi tarpusavyje, taip pat teikiant vienas kitam emocinę pagalbą bei mokymosi pagalbą pamokų metu. Nepaisant daugumos tyrimo dalyvių teigiamo požiūrio, pasitaikė pavienių priešingų nuomonių, atskleidžiančių, jog mokinių skirtumai nelaikomi ištekliais.

Tiriant pedagogų, specialistų ir kitų mokyklos darbuotojų nuostatas, ar jie vertina vienas kito žinias ir patirtį, paaiškėjo, kad mokyklose pedagogų patirtys ir kompetencijos yra aukštai vertinamos bei panaudojamos. Tačiau vis dėlto pasitaiko mokyklų, kuriose žinių plėtimas ir dalijimasis patirtimi nėra skatinamas.

Empirinio tyrimo duomenys atskleidė, kad mokyklos ne visada panaudoja vietos bendruomenės išteklius. Daugiausiai mokyklos renka informaciją apie vietinės bendruomenės išteklius, kuriuos galima panaudoti ugdymo procese, kartais naudojasi tėvų pagalba ugdymo procesui tobulinti. Taip pat paaiškėjo, kad pedagogai turi informacijos apie mokyklose esančius išteklius, jų telkimą bei paskirstymą, tenkinant specialiuosius ugdymosi poreikius, tačiau vis dėlto ne visose mokyklose yra galimybė turėti ir naudotis adaptuota mokomąja medžiaga, daugumoje mokyklų nėra vaizdo įrašų bibliotekų, trūksta naujų technologijų įrangų. Visa tai rodo, jog mokyklose nevisiškai užtikrinamos tinkamos sąlygos mokytis įvairių gebėjimų mokiniams.

Esminės sąvokos: inkliuzinis ugdymas, specialieji ugdymosi poreikiai, ištekliai.

Turinys

Bakalauro darbo santrauka.....	2
Įvadas.....	4
1 skyrius. ŽMOGIŠKIEJI IR MATERIALIEJI IŠTEKLIAI INKLIUZINIAME UGDYME, TENKINANT SPECIALIUOSIUS UGDYMO SI POREIKIUS	7
1.1. Inkluzinio ugdymo nuostatos ir samprata.....	7
1.2. Žmogiškųjų išteklių svarba inkluzinei mokyklai.....	12
1.3. Materialiųjų išteklių telkimas ir panaudojimas, tenkinant mokinių specialiuosius ugdymo si poreikius.....	18
2 skyrius. MOKYKLŲ TURIMI IŠTEKLIAI, JŲ TELKIMAS IR PASKIRSTYMAS, TENKINANT SPECIALIUOSIUS UGDYMO SI POREIKIUS	22
2.1. Tyrimo metodika.....	22
2.2. Tyrimo dalyviai.....	23
2.3. Mokyklų turimi ištekliai, jų telkimas ir paskirstymas, tenkinant specialiuosius ugdymo si poreikius, analizės rezultatai	25
Išvados	35
Literatūra	37
Summary	42
PRIEDAI.....	43

Įvadas

Tyrimo problema ir jos aktualumas. Inkliuzinis švietimas – tai nuolat kintantis fenomenas. Nuolat kisdamas, jis įgaudavo įvairius pavidalus, ir šis procesas tebesitęsia ligi šiol. Samprata, praktika ir politika, susijusi su inkliuziniu švietimu, nuolatos kinta visose šalyse (Švietimo problemos analizė, 2012). *Inkliuzinis ugdymas* tai procesas, kuris užtikrinama kokybišką ugdymą(si) visiems jo dalyviams, kai yra atsižvelgiama į kiekvieno mokinio, jo tėvų/globėjų lūkesčius, ugdymosi poreikių ypatumus ir pagalbos ir paslaugų reikmes bei užkertantis kelią „iškristi“ iš švietimo sistemos¹.

Mokiniam, turintiems specialiųjų ugdymosi poreikių, dėl sutrikimų, negalių, mokymosi sunkumų, nepalankios aplinkos ir kt., ugdymasis drauge su bendraamžiais turi teigiamos įtakos visai mokyklos bendruomenei. Tai skatina socialinę sanglaudą, solidarumą, ugdo toleranciją skirtybėms. Siekiant inkliuzinio ugdymo, yra ypač svarbios ugdymo prieinamumo, kokybės užtikrinimo ir ankstyvojo pasitraukimo iš švietimo sistemos prevencijos sąlygos: efektyvių inkliuzinio ugdymo modelių taikymas, patrauklus ugdymo(si) proceso organizavimas įvairių poreikių turintiems mokiniams, specialistų pagalbos telkimas (savalaikė specialioji pedagoginė, psichologinė, socialinė pedagoginė ir kitos pagalbos). Deja, tiek kai kuriose užsienio šalyse, tiek Lietuvoje, mokykloms vis dar trūksta žinių ir patirties organizuoti įvairių interesų ir gebėjimų turinčių mokinių ugdymą bendrosiose klasėse.¹ UNESCO Inkliuzinio ugdymo plėtros vykusioje Tarptautinėje konferencijoje „Inkliuzinis ugdymas: būdas skatinti socialinę sanglaudą“ (2010), taip pat pripažįstama, kad inkliuzinis ugdymas vis dar išlieka siekiamybė. Tam, kad būtų užtikrintas teisingumas, kokybė, inkliuzija, tolerancija ir pagarba besimokančiųjų įvairovei bei galimybė veiksmingai įsitraukti į visuomenės gyvenimą – reikia įveikti nemažai barjerų. Inkliuzinis ugdymas – universali kiekvieno žmogaus teisė, kuriai įgyvendinti būtina švietimo politika, užtikrinanti kokybiškas švietimo paslaugas ir reikiamus išteklius: žmonių ir jų kompetencijų, finansinius, švietimo paslaugų, techninius ir technologinius. Ugdymo įstaigos privalo būti tinkamai aprūpintos, kad būtų galima atsižvelgti į kiekvieno moksleivio poreikius ir juos tinkamai tenkinti bei užtikrinti sėkmingą ugdymąsi, nepaisant asmeninių savybių, socialinių, kultūrinių, gyvenamosios vietos ar

¹ Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro įsakymas. Dėl bendrojo ugdymo mokyklų, vykdančių pradinio ir pagrindinio ugdymo programas, stiprinimo ir inkliuzinio ugdymo plėtros 2014–2016 metų veiksmų plano patvirtinimo. 2014 m. rugsėjo 5 d. Nr. V-808.

etninės kilmės (UNESCO Inkliuzinio ugdymo plėtros gairės. Tarptautinė konferencija „Inkliuzinis ugdymas: būdas skatinti socialinę sanglaudą“, 2010).

Specialiojo ir inkliuzinio ugdymo agentūra (2011) teigia, kad daugelis mokinių, nors ir lanko mokyklą, taip ir lieka neįsitraukę į mokymosi procesą. Jie iš mokyklos ir išeina pasiekę nežymių teigiamų rezultatų. Moksleiviams yra būtina aktyviai įsitraukti ir dalyvauti visose mokyklos gyvenimo srityse, norint pasiekti išsilavinimą, dirbti ir būti pasaulio piliečiais. Siekiant plėtoti inkliuzinį ugdymą, gerinti jo kokybę, užkirsti kelią ankstyvajam pasitraukimui iš švietimo sistemos, yra būtini tam tikri resursai. Mokyklas privaloma aprūpinti ugdymui skirta mokymosi medžiaga, užduočių rinkiniais, specialiosiomis priemonėmis, techninėmis pagalbos priemonėmis, skirtoms ugdymui bei sudaryti mokytojams sąlygas įgyti kompetencijų jas taikyti.¹ Tiek mokiniai, tiek mokytojai turėtų išsiugdyti teigiamas nuostatas, susidūrus su kylančiais iššūkiais ir klaidomis – priimti juos kaip galimybę tobulėti. Įvairovė turėtų būti vertinama visur, turi būti ja džiaugiamasi, laikoma ugdymo ištekliumi. Akivaizdu, jog pirminis ir tęstinis mokytojų rengimas atlieka itin svarbų vaidmenį pedagogams ugdantis vertybines nuostatas, įgyjant įgūdžių ir žinių (Specialiojo ir inkliuzinio ugdymo agentūra, 2011).

Šiame bakalauro darbe bus atskleidžiama inkliuzinės mokyklos samprata bei nuostatos, žmogiškųjų ir materialųjų išteklių svarba ir paskirstymas bei pedagogų kompetencijos tenkinant specialiuosius ugdymosi poreikius, taip pat bus analizuojama, kaip Lietuvos mokyklose yra paskirstomi esantys resursai mokiniams, turintiems specialiųjų ugdymosi poreikių.

Tyrimo objektas. Mokyklos išteklių telkimas ir panaudojimas, tenkinant specialiuosius ugdymosi poreikius.

Tyrimo tikslas. Išanalizuoti, kaip mokyklose esantys ištekliai telkiami, paskirstomi ir panaudojami, tenkinant mokinių specialiuosius ugdymosi poreikius.

Uždaviniai:

1. Mokslinės literatūros analizės pagrindu atskleisti teorines inkliuzinės mokyklos nuostatas bei žmogiškųjų išteklių (mokinių, specialistų, pedagogų), jų turimų kompetencijų, taip pat materialiuųjų išteklių svarbą tenkinant mokinių specialiuosius ugdymosi poreikius inkliuzinėje mokykloje;
2. Atskleisti, kaip mokyklose vertinami ir panaudojami mokinių skirtumai;
3. Išanalizuoti, kaip pedagogų patirtys ir kompetencijos mokyklose vertinamos ir panaudojamos kuriant inkliuzinę mokyklą;
4. Įvertinti, kaip mokykla telkia ir panaudoja vietos bendruomenės išteklius;
5. Atskleisti mokyklų turimus išteklius, jų telkimą ir paskirstymą, tenkinant specialiuosius ugdymosi poreikius ir įgyvendinant inkliuzinį ugdymą.

Tyrimo metodai.

Bakalauro darbe, siekiant įgyvendinti numatytą tikslą ir iškeltus uždavinius, taikyta mokslinės literatūros analizė bei anketinė apklausa. Tyrimas yra kiekybinio pobūdžio. Duomenų analizei atlikti taikyti statistiniai metodai.

Tyrimo dalyviai – 92 bendrojo ugdymo mokyklose dirbantys pedagogai ir specialistai iš trijų skirtingų Lietuvos miestų.

Bakalauro darbo struktūra. Šį bakalauro darbą sudaro: santrauka lietuvių kalba, įvadas, 2 skyriai, išvados, naudotos literatūros šaltinių sąrašas (52 šaltiniai), santrauka anglų kalba, priedai. Prieduose pateikiamas anketos pavyzdys bei išsami anketos analizė. Darbo apimtis – 55 psl.

Esminės sąvokos.

Inkliuzinis ugdymas – tai ugdymas, kuris apima klases, mokyklas ir sistemos pasikeitimo būdus, kurie veiktų taip, kad būtų užtikrintų visų vietų bendruomenės mokinių efektyvų švietimą (Andrews and Lupart, 2000; Loreman, Deppeler, and Harvey, 2010).

Specialieji ugdymosi poreikiai – paslaugų bei pagalbos reikmė, kuri iškyla dėl to, kad ugdymo ir saviugdų reikalavimai neatitinka specialiųjų poreikių asmens galimybių (LR specialiojo ugdymo įstatymas, 1998).

Ištekliai – tai veiklai reikalingos atsargos priemonės bei darbuotojų kompetencijos galios produktyviai veikti (Jovaiša, 2007).

1 skyrius. ŽMOGIŠKIEJI IR MATERIALIEJI IŠTEKLIAI INKLIUZINIAME UGDYME, TENKINANT SPECIALIUOSIUS UGDYMO SI POREIKIUS

1.1. Inkliuzinio ugdymo nuostatos ir samprata

Inkliuzinio ugdymo idėjos gimė JAV ir ėmė plisti XX a. Didžiausią įtaką inkliuzijos idėjoms turėjo Salamankos konferencija bei ten pasirašyta deklaracija (1994), kurioje buvo pripažinta, jog sunkumai negali būti išspręsti plėtojant atskiras sistemas ir tobulinant specializuotas mokyklas vaikams, turintiems specialiųjų ugdymosi poreikių. Inkliuzinio ugdymo idėjos buvo dar labiau akcentuojamos Pasaulio švietimo forume Dakare (2000), kur buvo vertinami judėjimo „Mokykla visiems“ rezultatai (Ališauskas, Ališauskienė, Gerulaitis, Kaffemanienė, Melienė, Miltenienė, 2011). Europoje vartojama daug įvairių sąvokų ir sampratų, apibūdinančių *inkliuzinę mokyklą* (Specialiojo ir inkliuzinio ugdymo agentūra, 2009). *Inkliuzija* – tai buvimo drauge ir skirtybės toleravimo filosofija. Tai ypač sudėtinga koncepcija, kadangi bendraujant ir bendradarbiaujant susipina skirtingų žmonių skirtingi interesai, vertybės, požiūriai bei įpročiai (Ruškus, 2002). UNESCO, Specialiojo ir inkliuzinio ugdymo agentūra ir kt., pripažįsta, kad sąvoką *inkliuzija* reikėtų vartoti ne tik kalbant apie mokinių, turinčių specialiųjų ugdymosi poreikių, ugdymą, bet ir apie kitus moksleivius, kurie gali būti pažeidžiami dėl savo skirtybių ir dėl to diskriminuojami. Inkliuzinis ugdymas yra pagrįstas antidiskriminacijos, lygių galimybių ir visuotinio prieinamumo principais, privalo užtikrinti ugdymo kokybę bei teisingumą. Šie principai yra vienas nuo kito neatsiejami bei vieni kitus papildo (UNESCO Inkliuzinio ugdymo plėtros gairės. Tarptautinė konferencija „Inkliuzinis ugdymas: būdas skatinti socialinę sanglaudą“, 2010). Apibrėžiant inkliuzinį ugdymą, vadovaujamasi UNESCO (2008) apibrėžimu (cit. Ališauskas, Ališauskienė, Gerulaitis, Kaffemanienė, Melienė, Miltenienė, 2011), kuris teigia, jog *inkliuzinis ugdymas* yra nenutrūkstamas procesas, kurio tikslas yra visiems visuomenės nariams užtikrinti kokybišką ugdymąsi, gerbiant ir pripažįstant įvairovę, atsižvelgiant į kiekvieno asmens individualius gebėjimus ir poreikius, vengiant bet kokios diskriminacijos.

Inkliuzinis švietimas yra neatsiejamas nuo ugdymo kokybės. Remiantis UNESCO Inkliuzinio švietimo gairėmis (2009), pripažįstama, kad kokybė ir inkliuzija yra glaudžiai susiję – t.y., mokykla kaip sistema, pagrįsta inkliuzijos nuostatomis, gali turėti daug įtakos visų moksleivių ugdymosi kokybei. Inkliuzinis švietimas įgauna vis didesnę svarbą pripažįstant ir vertinant žmonių ir jų gebėjimų įvairovę ir kuriant teisingesnę, lygių galimybių bei demokratiniais principais besivadovaujančią visuomenę. Prieinamumas visiems, diskriminacijos netoleravimas, lygios galimybės, kas kartą įgauna vis garsesnę skambesį, todėl šių principų nebegalima praleisti pro akis,

ypač kuomet moksleivis turi specialių ugdymosi poreikių, į kuriuos neatsižvelgus grėstų marginalizacija ir socialinė atskirtis (Specialiojo ir inkliuzinio ugdymo agentūra, 2011).

Kiekvienas asmuo yra svarbus bei lygiavertis visuomenės narys. Kiekvienas žmogus yra savitas, būtent tai ir yra normali žmonių bendrumo sąlyga (Labinienė, Aidukienė ir Tinglen, 2003). Įprastos bendrojo ugdymo mokyklos, sutelktos į inkliuzinio ugdymo įgyvendinimą, yra geriausia priemonė siekiant suburti vietos bendruomenes, nugalėti diskriminacijos nuostatas, kurti inkliuzinę visuomenę ir įgyvendinti švietimo prieinamumą visiems. Jos efektingai ugdo daugelį vaikų ir didina švietimo sistemos ir finansavimo efektyvumą (Specialiojo ir inkliuzinio ugdymo agentūra, 2009).

Anot Ališausko ir kt. (2011), skirtybės yra vertinamos ir toleruojamos kaip galimi resursai, o ne kaip problemos, keičiamas ne mokinys, o mokykla. Siekiama pašalinti visas galimas kliūtis, kad kiekvienam būtų galima užtikrinti ugdymo prieinamumą, kiekvieno dalyvavimą, įtraukimą bei pasiekimus. Inkliuzija reikalauja reagavimo į visų besimokančiųjų poreikių įvairovę, skatina dalyvavimą akademiniam, bendruomeniniam ir kultūriniame mokyklos gyvenime. Visa tai apima turinio pakeitimus, naujus metodus, strategijas bei struktūras, taip pat skatina viziją, kuri atsižvelgia į visus vaikus, jų poreikių tenkinimą ir ugdymą nepaisant jų skirtumų (Equity and Inclusion in Education, 2010). Sėkmingas inkliuzijos įgyvendinimas reikalauja, kad mokyklos administracija ir mokytojai atliktų reikiamus pakeitimus ir kuo geriau pritaikytų mokymosi aplinkas, sudarytų tvarkaraščius, įsteigtų komandas, paskirstytų reikalingus išteklius, sukurtų strateginį mokymo planą, vertintų mokinių pažangą (Wehman, 2013). Inkliuziniu ugdymu siekiama, kad visi mokiniai aktyviai dalyvautų socialinėje ir akademinėje veikloje kartu su savo bendraamžiais. Dalyvavimas socialiniame gyvenime yra svarbus kiekvienam ir visiems mokiniams (Beukelman, Mirenda, 2013).

Atsakydami į klausimą *kas yra inkliuzinė mokykla*, Švedijos specialiojo ugdymo plėtros institutas (2003), *mokyklą* apibūdina kaip tokią, kurioje įgyjamas privalomas išsilavinimas, kurioje pritaikytas ugdymo procesas kiekvienam mokiniui, nepaisant jo lyties, socialinių sąlygų, gyvenamosios vietos, gabumų, poreikių ir t.t. Tai mokykla, įtraukianti kiekvieną vaiką bei prisitaikanti prie kiekvieno moksleivio individualių poreikių. *Inkliuzija* reiškia, kad mokiniams, turintiems specialiųjų ugdymosi poreikių, yra sudarytos sąlygos ugdytis pagal programas, kurios geriausiai atitinka kiekvieno iš jų ugdymosi poreikius (Specialiojo ir inkliuzinio ugdymo agentūra, 2009).

Inkliuzinė ugdymo koncepcija kelia reikalavimus sukurti kiekvienam mokiniui optimalią ugdymosi aplinką. Inkliuzinis ugdymas yra švietimo politikos prioritetas. Tokiose bendrojo ugdymo mokyklose mokiniams, turintiems specialiųjų ugdymosi poreikių, teikiama

papildoma pedagoginė pagalba, jie aprūpinami kompensacine technika ir specialiosiomis ugdymo priemonėmis, jiems pritaikomos ugdymo programos, kad šie moksleiviai galėtų patirti mokymosi džiaugsmą ir sėkmę. Jau seniai Vakarų šalyse pripažinta, jog vienintelis būdas ugdyti demokratinę visuomenę yra – „mokykla visiems“ – inkliuzinio ugdymo tobulinimas (Šiaurės ir Baltijos šalių projektas, 2003).

Didėjant mokinių įvairovei mokyklose, esminiu veiksniu ugdymo kokybei ir efektyvumui užtikrinti tampa pedagogų pasirengimas inkliuziniam ugdymui. Inkliuzinio ugdymo sėkmė yra susijusi su resursų prieinamumu ir pedagogo gebėjimu paskirstyti ir diferencijuoti šiuos resursus mokiniams. Ypač svarbus mokytojo pasirengimas: supratimas, žinios, gebėjimai, įgūdžiai, nuostatos, norint sukurti draugiškus ir palankius tarpusavio santykius. Svarbu tiek pedagogo supratimas, tiek pozityvios nuostatos, kaip reikia kurti ir skatinti moksleivių santykius ir interakcijas (Meijer, 2003) (cit. Ališauskas, Gerulaitis, Miltenienė, 2011). UNESCO Inkliuzinio ugdymo plėtros gairėse „Tarptautinėje konferencijoje „Inkliuzinis ugdymas: būdas skatinti socialinę sanglaudą“ (2010) akcentuojama idėja, kad į mokytojų rengimą – studijas bei dirbančiųjų kvalifikacijos tobulinimą – reikia atkreipti ypatingą dėmesį visuose švietimo lygmenyse. Pedagogai turėtų būti tinkamai pasirengę ugdyti įvairių poreikių turinčius mokinius, nes tai yra esminė sėkmingo inkliuzinio ugdymo sąlyga.

Specialiojo ir inkliuzinio ugdymo agentūra (2011), yra išskyrusi esmines inkliuzinio ugdymo nuostatas:

- *Pagarba mokinių nuomonei* – moksleivių, jų tėvų bei artimųjų, organizacijų, kurios rūpinasi neįgalųjų teisėmis, nuomonės turėtų būti paisoma, ypač priimant sprendimus. Mokiniam turi būti teikiama informacija reikiamu formatu, leidžianti jiems dalyvauti diskusijose bei priimant sprendimus, susijusius su jų ugdymu bei ateities planais. Ugdytiniai privalo turėti galimybę išreikšti savo nuomonę, kuomet yra priimami su jais susiję sprendimai, turintys jų gyvenimui poveikį.
- *Aktyvus mokinių dalyvavimas* – kiekvienam mokiniui sudarytos galimybės aktyviai dalyvauti mokyklos ir vietos bendruomenės gyvenime. Kiekvienas mokinys turi jaustis esantis savo klasės ar mokyklos dalis, būti vertinamas už asmeninį indėlį į mokyklos bei vietos bendruomenės gyvenimą. Ugdytiniam turi būti patariama, kokios pagalbos jam reikia, norint visaverčiai dalyvauti veikloje.

- *Teigiamos mokytojų nuostatos* – visi mokytojai turi turėti teigiamą požiūrį į kiekvieną mokinį bei norą bendrauti ir bendradarbiauti su kolegomis. Kiekvienas pedagogas moksleivių ugdymosi poreikių įvairovę turėtų vertinti kaip praturtinančią ugdymosi procesą, teigiamą, skatinančią pačius mokytis naujų dalykų. Pedagogai, studijų programose bei mokytojų rengimo metu, turėtų įgyti patirties, kuri skatintų išsiugdyti pagarbą įvairovei bei atitinkamas vertybes, poreikį tyrinėti, reflektuoti ir atrasti inovatyvių sprendimų moksleivių ugdymosi poreikių įvairovės kilusioms problemoms ir uždaviniams spręsti. Pedagogai turėtų labai vertinti kolegų pagalbą, turėtų gebėti dirbti bendradarbiaujant.
- *Mokytojų gebėjimai* – pedagogai turi išsiugdyti gebėjimus, reikalingus efektyviam visų mokinių ugdymui, atsižvelgiant į kiekvieno mokinio poreikius. Mokytojai turi turėti žinių, supratimą, įgūdžių ir gebėjimų, kurių reikia norint pasitikėti savimi ir efektyviai ugdyti skirtingų gebėjimų ir poreikių turinčius mokinius. Jie turi išmanyti įvairius būdus vertinti mokinių pasiekimus, įvaldyti metodikas, kurios padėtų, turėtų įtakos sušvelninant ugdymosi proceso sunkumus ir kliuvinius, įgalinti moksleivius veiksmingai jame dalyvauti bei siekti geriausių rezultatų. Mokytojai turi išmanyti teorinį metodikų pagrindimą, suprasti veiksnius, kurie gali turėti įtakos ugdymuisi bei kliūtimis.
- *Lyderystė mokykloje* – ugdymo įstaigų vadovai turėtų teigiamai vertinti mokinių ir darbuotojų skirtybes, skatinti kolegialumą bei inovacijas. Veiksmingas inkliuzinis ugdymas įmanomas tada, kuomet visų lygių mokyklos vadovai palaiko inkliuzinį ugdymą kaip vertybę ir mokykloje yra sukurta palanki aplinka mokiniams, turintiems įvairių skirtybių bei poreikių, veiksmingai ugdytis. Mokyklos kultūra turi būti pripildyta inkliuzinio švietimo vertybėmis, kas turėtų būti jaučiama visuose mokyklos planuose, dokumentuose, vadovų, darbuotojų ir mokinių bendravime, pagrįstame ne konkurenciniais, bet tarpusavio pagalbos principais.
- *Įvairių žinybų paslaugų dermė* – kiekvienai ugdymo įstaigai turėtų būti prieinamos įvairių žinybų teikiamos paslaugos. Mokiniai ugdydamiesi nepatirs sėkmės, jeigu nebus užtikrinta jų sveikatos apsauga, nepatenkinti jų emociniai ar socialiniai poreikiai. Šeimoms, bendruomenėms, kuriose jie auga ir gyvena gali prireikti tarnybų paslaugų, todėl tarnybos turėtų bendradarbiauti tarpusavyje, derinti savo veiksmus, dirbti su šeima, vadovautis visuminiu pagalbos teikimo principu. Švietimo problemos analizėje „Iššūkiai mokyklai: inkliuzijos link“ (2012), taip pat akcentuojama, kokių nuostatų ir reikalavimų reikia laikytis, norint vykdyti sėkmingą inkliuzinį švietimą:

- *Prieinamumas*: mokyklos patalpų ir aplinkos pritaikymas neįgaliems asmenims, speciali kompiuterinė technika bei kita įranga, specialios mokymo priemonės.
- *Mokyklų pedagogų ir viso personalo pasirengimas*: informuotumas apie įvairias negalias, darbą su skirtingų poreikių turinčiais mokiniais, pagarbą.
- *Ugdymo programų ir mokymo būdų pritaikymas*.
- *Visų mokinių ir pedagogų teigiamų nuostatų suformavimas*.
- *Su mokykla susiję veiksniai*:
 - Organizacinė mokyklos struktūra.
 - Bendradarbiavimas su kitomis pagalbos institucijomis ar tarnybomis.
- *Su mokytojais susiję veiksniai*:
 - Pedagogų darbo metodai.
 - Pedagogų nuostatos į mokinius.
 - Pedagogų pasirengimas dirbti su specialiujų ugdymosi poreikių turinčiais mokiniais.

Apibendrinant galima teigti, kad inkliuzinis ugdymas yra nuolat kintantis, tobulėjantis ir nenutrūkstantis procesas. Šiuo procesu siekiama kiekvieno mokinio, nepaisant jo poreikių, rasės, kultūros ir kt., ugdymo ir ugdymosi kokybės, įtraukimo į ugdymąsi ir aktyvaus dalyvavimo jame. Pagrindinis inkliuzinio švietimo veiksnys yra keisti ne mokinį, bet mokyklą, siekiant pašalinti visas galimas kliūtis ir kiekvienam mokiniui užtikrinti ugdymo prieinamumą. Įgyvendinant inkliuzinį ugdymą labai svarbūs yra žmogiškieji ir materialieji ištekliai. Inkliuzinė mokykla turi būti aprūpinta įvairiais materialiaisiais ištekliais, kurie suteiktų kiekvienam mokiniui visavertį ugdymąsi, skatintų tobulėti pagal kiekvieno vaiko poreikius. Mokytojai inkliuzinėje mokykloje vaidina pagrindinį vaidmenį, siekiant užtikrinti žmogiškųjų vertybių sklaidą: tarpusavio supratimą, tolerancijos ugdymą, pagarbą, išteklių paskirstymą ir kolegialų bendravimą ir bendradarbiavimą tarp mokinių ir pedagogų. Tačiau, nepaisant šių nuostatų, dar daugelyje šalių inkliuznis ugdymas išlieka siekiamybė.

1.2. Žmogiškųjų išteklių svarba inkliuzinei mokyklai

Šiame poskyryje pateikiama teorinių nuostatų analizė ir apžvalga apie žmogiškųjų išteklių – mokinių, specialistų, pedagogų ir jų turimų kompetencijų svarbą inkliuzinei mokyklai.

Švietimo sistemos pokyčiai, siekiant užtikrinti kokybišką ugdymą ir įgyvendinant inkliuzinį ugdymą kiekvienam mokiniui, reikalauja, kad švietimo pagalbos specialistai bei pedagogai būtų įgiję tinkamų kompetencijų ir pasirengę tinkamai dirbti nuolatos besikeičiančioje ir tobulėjančioje mokykloje (Ališauskienė, Kaffemanienė, Ališauskas, 2016). Didžiausias išbandymas, siekiant įgyvendinti inkliuzinį ugdymą, tenka mokytojams, kadangi inkliuzijos sėkmė priklauso nuo jų patirties, įsitikinimų, veiklos klasėje bei kompetencijų (Mažylienė, 2011). *Kompetencija*² – tai nuolat kintanti vertybinių nuostatų, gebėjimų, žinių bei patirties visuma, garantuojanti sėkmę, siekiant asmeninių ir profesinės veiklos tikslų, aktyviai dalyvaujant visuomeninėje veikloje bei mokantis visą gyvenimą. Akivaizdu, kad nuo pedagogo kompetencijų (vertybinių nuostatų, žinių, gebėjimų) priklauso jo darbo rezultatai ir inkliuzijos sėkmė (Miltenienė, Daniutė, 2014).

Realizuojant inkliuzinio ugdymo idėjas, ypatingą dėmesį reikėtų atkreipti į mokytojų rengimą. Pedagogų rengimo kokybė grindžiama inkliuzinio ugdymo principais, yra įvardijama kaip esminė sąlyga bei prioritetas, norint siekti švietimo kokybės bei inkliuzinio ugdymo plėtros. Pedagogai turi būti tinkamai pasirengę ugdyti įvairių poreikių turinčius mokinius (Inkliuzinio ugdymo plėtra, 2010) (cit. Ališauskas, Ališauskienė, Gerulaitis, Kaffemanienė, Melienė, Miltenienė, 2011). Kokybiškas inkliuzinis ugdymas reikalauja ne tik pedagogų žinių, įgūdžių bet ir tinkamų vertybinių nuostatų (Mitchell, 2013). Šiame kontekste svarbios tiek pozityvios mokytojo nuostatos, tiek supratimas, kaip skatinti bei kurti ugdytinių santykius ir interakcijas (Meijer, 2003) (cit. Ališauskas, Ališauskienė, Gerulaitis, Kaffemanienė, Melienė, Miltenienė, 2011). Miltenienė ir Daniutė (2014) akcentuoja, kad nuo pedagogo žinių ir gebėjimų, t.y. kompetencijos, jo vertybinių nuostatų, priklausys jo darbo rezultatai, veikla klasėje ir inkliuzijos sėkmė. Tad žmogiškieji ištekliai yra vieni svarbiausių inkliuzijos plėtotei (Ališauskas ir kt., 2011).

Pedagogams itin svarbu gerai pasirengti darbui ugdymo įstaigose, turėti kompetencijų ir jas nuolatos tobulinti, kadangi to reikia norint sėkmingai dirbti mokykloje ugdant asmenybę, kuri vadovautųsi demokratijos, humanizmo, šiuolaikinio tautiškumo bei atsinaujinimo vertybėmis, puoselėdama mokinių kompetenciją, kuri yra būtina šiuolaikinės visuomenės nariui (Mokytojų kompetencijos centras, 2007). Dudzinskienė, Kalesnikienė, Paurienė, Žilinskienė (2010)

² Lietuvos Respublikos Švietimo ir mokslo ministro įsakymas. Mokytojų profesijos kompetencijos aprašas. 2007 m. sausio 15 d. Nr. ISAK-54

akcentuoja, kad yra itin svarbu, jog pedagogai plėstų savo kompetencijas, būtinas ugdyti mokinius, turinčius specialiųjų ugdymosi poreikių. Pedagogai turi turėti kompetencijų pažinti mokinius, gebėti planuoti ir modeliuoti ugdymą, vertinti mokinių pasiekimus ir pažangas, organizuoti pedagoginės veiklos būdus, rasti naujų darbo metodų, dirbant su įvairių poreikių mokinių grupėmis. Būtent nuo pedagogų profesinio pasirengimo, jų turimų kompetencijų priklauso, kaip įtraukiami į ugdymosi veiklą mokiniai bei kaip ši veikla veiksmingai organizuojama.

Mokykloje susiduria dvi didelės žmonių grupės – tai suaugusieji (mokytojai) ir mokiniai. Abiems grupėms yra svarbu sutarti: plėsti palankius tarpusavio santykius, turėti viltį, kurti palankią atmosferą, kurioje visi jaustųsi laimingi, vertingi, galėtų prasmingai veikti. Bendruomenė – tai didelė įtaka visai mokyklos organizacijai ir kultūrai. Šilti mokytojų ir mokinių tarpusavio santykiai, pagrįsti tarpusavio supratimu, meile, atvirumu, pagarba, išklusymu, empatija, yra sėkmės kokybiškam mokymuisi pamatas (Botyriūtė, Grigas, 2006).

Mokymasis bendraujant ir bendradarbiaujant yra svarbi priemonė antidiskriminacijai ir patyčioms mokykloje (Gaučaitė, Kazlauskienė, Masiliauskienė, Pocevičienė, Rūdytė, 2012). Bendravimas ir bendradarbiavimas, teigiamų nuostatų kūrimas – yra viena iš sąlygų, siekiant įgyvendinti inkluzinį ugdymą. Svarbi ir pasitikėjimo bei bendradarbiavimo atmosfera mokykloje. Tai suteikia palankesnes sąlygas bręsti ir atsiskleisti kiekvieno ugdytinio ir mokytojo asmenybei, spręsti problemas, skatina kokybiškiau mokytis, ugdyti gyvenimo įgūdžius. Gera tarpusavio santykių atmosfera turėtų būti kiekvienos mokyklos siekiamybė (Pivorienė ir Sturlienė, 2005). Mokytojas, anot Pivorienės ir Sturlienės (2005), yra suaugęs žmogus, kuris mokykloje yra arčiausiai mokinių, būtent jam tenka kurti palankią bendradarbiavimo ir pasitikėjimo atmosferą. Galkienė (2005) taip pat teigia, jog norint kurti vieningą aplinką, teigiamų klasės nuostatų formavimui didžiausią įtaką turi mokytojai, mokydami bendravimo, tolerancijos, demokratiškumo. Šių dienų mokyklose ypač didelę svarbą turi mokytojų noras bei pastangos į bendrą mokymąsi įtraukti kiekvieną mokinį, kad mokiniai, turintys specialiųjų ugdymosi poreikių, galėtų dalyvauti bendrose veiklose kartu su savo bendraamžiais. Pedagogų noras ir pastangos taikyti inovatyvius metodus, patirties sklaida tarp kolegų bei mokymasis iš savo klaidų gali padėti mokytojams formuoti kokybišką edukacinę aplinką visiems mokiniams, nepaisant socialinių sąlygų, kultūros ar rasės skirtumų, protinių ar fizinių gebėjimų ir pan. (Dudzinskienė, Kalesnikienė, Paurienė, Žilinskienė, 2010). Atstopavičienė, Liaudanskienė, Viliūnienė (2003) teigia, kad vaikas turi pasitikėti mokytoju. Pasitikėjimo sąlyga – tai nuoširdus rūpinimasis vaiku. Abipusis kontaktas ir pasitikėjimas yra ugdymo pagrindas. Kaip aiškina Labanauskienė (2003), mokykloje kiekvienas mokinys turi jaustis psichologiškai saugus, būti mylimas ir vertinamas, todėl *mokytojas* turėtų būti

mokinio vedliu, pagalbininku, įkvėpėju bei padrasintoju. Pivorienė ir Sturlienė (2005) akcentuoja, kad mokytojas turi perteikti savo mokiniams pagrindines nuostatas, kurios turėtų įtakos geriems santykiams klasėje ir demokratinėje visuomenėje. Pirmiausias ir svarbiausias dalykas – *pagarba kiekvienam mokiniui*, nepriklausomai nuo tėvų turtinės ir socialinės padėties, nuo ugdytinio mokymosi, paklusnumo ar maištingumo. Pagarba, nuoširdus domėjimasis kiekvienu mokiniu, stiprina mokinių pasitikėjimą savimi bei jų orumą. Dėl asmens silpnybių ar būdo trūkumų, neleistina jų žeminti ir atstumti. Mokytojų ir mokinių bendravimas turi būti pagrįstas lygiateisiškumu.

Igyvendinant inkliuzinį ugdymą, taip pat svarbus ir ugdymo proceso valdymas, vadovavimas jam bei kultūros vertybių ir tam tikrų priemonių bei jų taikymo būdų visuma.

Kuriant inkliuzinę mokyklą, skirtumai tarp mokinių turi būti vertinami kaip resursas. Mokinių skirtingumų pripažinimas skatina pažinti įvairių kultūrinių ir socialinių kategorijų (etniškumo, lyties, rasės, religinių įsitikinimų, įgalumo) nulemtus skirtumus. Mokinių skirtingumai skatina pripažinti, kad įvairovė, skirtingas gyvenimo būdas yra saviti ir nė vienas nėra vertingesnis ar mažiau vertingas už kitą. Multikultūriškumas skatina tarpkultūrinį pažinimą, geresnį savęs ir kitų savitumo suvokimą, savigarbą bei pagarbą kitam, todėl įvairovei bei individualiems skirtumams pedagogai turi padėti įveikti stereotipinį mąstymą, išankstines mokinių nuostatas ir užkirsti kelią struktūriniams diskriminacijos barjerams (Lygių galimybių kontrolieriaus tarnyba, 2010).

Ypač svarbu kurti bendro mokymosi ir mokymosi vienas iš kito bei pozityvių socialinių santykių tarp bendraamžių atmosferą. Reikia paruošti mokinius mokytis tolerantiškai bendrauti su specialiųjų ugdymosi poreikių turinčiais mokiniams: be išankstinių nuostatų, jautriau suvokiant jų specialiuosius ugdymosi poreikius bei galimybes (Kaffemanienė, 2001). Labai svarbu, jog mokytojai kurtų tokią mokymosi aplinką, kurioje mokiniai galėtų saugiai jaustis, padėtų vienas kitam, gerbtų vienas kitą, pripažintų vienas kito skirtumus, panaudotų savo individualius gebėjimus siekiant bendrų tikslų, bendrautų ir bendradarbiautų, lygiavertiškai dalyvautų visose veiklose, turėtų palankias sąlygas ugdytis pagal savo interesus ir gebėjimus, mokėtų priimti atsakomybę už savo mokymąsi, bendrą veiklą bei elgesį (Dudzinskienė, Kalesnikienė, Paurienė, Žilinskienė, 2010).

Specialiųjų ugdymosi poreikių turintys mokiniai, stebėdami bendraamžius, sekdami jų pavyzdžiu, gali išmokti tinkamo akademinio bei socialinio elgesio. Inkliuzinis ugdymas naudingas visiems mokiniams, nes jie gali pamatyti „kitokių“ mokinių galią ir stiprybę, taip pat ir ribotumus (Galkienė, 2005). Anot, Dudzinskienės, Kalesnikienės, Paurienės ir Žilinskienės (2010), mokytojo pastangos į bendrą mokymąsi įtraukti visus mokinius, mokiniams, turintiems specialiųjų ugdymosi poreikių, suteikia galimybę stebėti, bendrauti, mėgdžioti bei veikti kartu su savo bendraamžiais.

Moksleiviai turi galimybę iš bendraamžių pasimokyti bendravimo įgūdžių, artimas bendravimas ir bendradarbiavimas padeda užmegzti draugystę, ugdyti toleranciją, palaikyti gražius tarpusavio santykius, moko padėti vieni kitiems. Visa tai ugdo mokinių nuoširdumą, dėmesingumą, prisideda prie geresnių mokymosi rezultatų ir motyvacijos. Mokiniai, turintys specialiųjų ugdymosi poreikių, įgyja praktinių įgūdžių ir patyrimo, kurie padeda ateityje savarankiškai dalyvauti visuomeniniame gyvenime. Inkliuzinis ugdymas – kokybiškas ir veiksmingas įvairių poreikių mokinių ugdymasis kartu pritaikytoje aplinkoje. Jis būtinas norint siekti solidaraus ir harmoningo visų narių saugumo ir sugyvenimo, kiekvieno asmens gyvenimo kokybės.

Inkliuziniame ugdyme bendradarbiavimas tarp pedagogų ir mokinių, taip pat ir tarp pedagogų bei specialistų yra kokybiško ugdymo dalis. Pedagogai ir specialistai turi derinti savo patirtį bei kompetencijas, kad mokiniai galėtų daugiau išmokti nei pedagogams dirbant atskirai (Miltenienė, 2012) (cit. Ališauskas, ir kt., 2011; Eccleston, 2010). Mokyklos pedagogai ir specialistai turi ne tik puoselėti bendravimą ir bendradarbiavimą, bet ir skatinti ugdytinius jaustis lygiaverčiais bendruomenės nariais (Sharan, Chin Tan, 2013). Bendradarbiavimas padeda įgyvendinti tam tikrus tikslus: skatina aktyvesnį mokyklos narių bendruomenės telkimąsi ir bendradarbiavimą, prisideda prie draugiškos aplinkos kūrimo, pagalbos vieni kitiems, mokinių bei tėvų įgalinimo (Mokytojų kompetencijų centras, 2008). Kielaitė (2013) pabrėžia, kad mokytojas yra svarbiausias asmuo mokykloje, kuris yra atsakingas už ugdytinio mokymą(si). Žinoma, jis nėra pajėgus vienas visapusiškai tenkinti individualių mokinio ugdymosi poreikių. Dalijimasis tarpusavyje su kitais specialistais sukaupia informacija apie ugdytinių mokymąsi, elgesį bei sėkmingo darbo metodus, padeda greičiau surasti tinkančias mokymo strategijas konkrečiam mokiniui, užbėgti galimoms nesėkmėms už akių bei išvengti konfliktinių situacijų.

Anot Dudzinskienės, Kalesnikienės, Paurienės, Žilinskienės (2010), mokykloje, mokiniams, turintiems specialiųjų ugdymosi poreikių, turi būti teikiama įvairi pagalba. Ją gali teikti įvairūs specialistai: specialieji pedagogai, socialiniai pedagogai, logopedai, psichologai, mokytojų padėjėjai, palydovai, skaitovai, gestų kalbos vertėjai, surdopedagogai, tiflopedagogai, ergoterapeutai, judesio ir padėties specialistai ir kt. Anot Miltenienės ir Mauricienės (2010) (cit. Specialiojo ir inkliuzinio ugdymo agentūra, 2006), mokytojai turi bendradarbiauti ir gauti lanksčios ir praktinės paramos iš savo kolegų. Mokiniams, turintiems specialiųjų ugdymosi poreikių, kartais reikia pagalbos, kurios mokytojas negali suteikti pamokų metu, todėl į pagalbą gali ateiti kiti specialistai, padedantis personalas, kad kartu įveiktų sunkias situacijas komandoje. Specialistų vaidmuo mokykloje yra labai svarbus, kadangi jie pateikia informacijos mokytojams apie esamus mokinio pasiekimus ir ugdymo reikmes. Specialistai net ir vertindami kurią nors vieną raidos sritį,

supranta visų sričių poveikį bendrai raidai, todėl bendradarbiavimas komandoje leidžia nustatyti tinkamą pagalbą ir ją teikti vaikui. Bendradarbiavimas išplečia mokinių pažinimo ir ugdymo galimybes, palengvina mokinių ugdymą (Dudzinskienė, Kalesnikienė, Paurienė, Žilinskienė, 2010).

Bendravimas ir bendradarbiavimas skatina teigiamą mokyklos atmosferą, kuri svarbi tiek mokinių savijautai, tiek kokybiškam jų poreikių tenkinimui bei pasiekimų fiksavimui ugdymo(si) procese (Ališauskas, 2002). Kaip aiškina Labinienė, Aidukienė ir Christensen (2003), sąmoningas, intensyvus bei kryptingas bendravimas ir bendradarbiavimas, bendros pastangos ir kompetencija yra svarbus aspektas mokant moksleivius, turinčius specialiųjų ugdymosi poreikių. Be bendradarbiavimo ir sąveikos su kitais ugdymo dalyviais, individo savigarba ir pasitikėjimas savimi nebūtų ugdomas, tai kenktų mokinio integracijai į visuomenę. Svarbu, jog mokykla pasinaudotų skirtybių nauda, pamatytų tų skirtybių vertę, gerbtų ir atsižvelgtų į jas (Švedijos specialiojo ugdymo plėtros institutas, 2003).

Bendradarbiavimas inkliuziniame ugdyme svarbus ne tik tarp mokyklos bendruomenės narių, bet ir tarp tėvų bei mokyklos pedagogų, specialistų. Tėvai – aktyvūs dalyviai bei mokyklų partneriai, priimant su vaiko mokymu susijusius sprendimus ir pasirenkant vaiko poreikius labiausiai atitinkančią ugdymo formą ar modelį (LR švietimo įstatymo pakeitimo įstatymas, 2011). Mūsų šalyje, mokinio specialiųjų ugdymosi poreikių tenkinimo sistema, leidžia dalyvauti ugdyme tėvams, o pedagogai yra įpareigoti bendradarbiauti su mokinių tėvais (globėjais). Pedagogai turi konsultuoti tėvus įvairiais ugdymo klausimais, informuoti apie ugdymosi pažangą, problemas ar sunkumus (Ališauskas, Kaffemanienė, Melienė, Miltenienė, 2011). Mokinių, turinčių specialiųjų ugdymosi poreikių, aktyvus tėvų įtraukimas bei dalyvavimas ugdymo procese, yra vienas esminių efektyvaus darbo veiksnių (Tomėnienė ir Antonovienė, 2000). Pedagogai turėtų negailėti pastangų ir laiko pokalbiams su mokinio tėvais, kad užtikrinti jų vaikui reikiamą paramą. Todėl turi būti dažnai organizuojami susitikimai su tėvais ir jų įtraukimas į ugdymo procesą, ugdant specialiųjų ugdymosi poreikių turintį vaiką (Labinienė, Aidukienė ir Christensen, 2003). Masalienė (2007) akcentuoja, kad specialistai turi gebėti numatyti tokias bendradarbiavimo formas su tėvais, kad jie nebūtų tik pagalbininkai, kurie vykdo nurodymus. Tėvai turi jaustis lygiaverčiai partneriai, numatant pagalbą vaikui tikslus, planuojant veiklą, vertinant vaiko pasiekimus.

Apibendrinant teorines įžvalgas apie žmogiškuosius išteklius: pedagogų kompetencijas, mokinių skirtybes, bendradarbiavimą tarp mokinių, pedagogų, specialistų ir tėvų, specialistų įvairovės telkimą ir panaudojimą inkliuziniame ugdyme, matyti, kad tai esminiai kokybiško visų vaikų ugdymo veiksniai, padedantys ne tik sėkmingai ugdyti mokinius, bet ir užtikrinti saugią atmosferą, lygiateisiškumą, vertybių sklaidą bei kokybišką ugdymą visiems mokiniams. Ypač

svarbu, kad kiekvienas pedagogas būtų išsiugdęs kompetencijas bei vertybines nuostatas, reikalingas užtikrinti kokybišką švietimą, gerus santykius, gebėti bendrauti ir bendradarbiauti, dirbti komandoje.

1.3. Materialiųjų išteklių telkimas ir panaudojimas, tenkinant mokinių specialiuosius ugdymosi poreikius

Mokslininkai, švietimo politikai ir pedagogai teigia, kad siekiant užtikrinti sėkmingą ugdymo įstaigos veiklą ir sąlygas mokytis, kurti žinias ir jomis dalytis, itin svarbi yra fizinė mokymosi erdvė³. Mokyklos fizinė aplinka gali turėti nemažą įtaką mokyklos narių savijautai bei elgesiui (Cowley, 2008). Mokykloje yra svarbi bendra mokyklą supanti fizinė aplinka bei jos patalpos, kadangi tai užtikrina mokinių saugumą bei ugdymo kokybę. Mokykla turi būti pritaikyta įvairių poreikių turintiems mokiniams. Patalpos turi būti erdvios, higieniškos (tinkami baldai, įranga, mokymosi reikmenys), turi pakakti vietos judėti, ilsėtis bei veikti. Ugdymo įstaiga turi būti vėdinama, ergonomiška, tinkamai apšviesta, tinkamos temperatūros (Pradinio ir pagrindinio ugdymo bendrosios programos, 2008). Lietuvos higienos normoje (2017), yra išskirti pagrindiniai bendri reikalavimai mokyklos fizinei aplinkai, kuri turi daug įtakos kokybiškam moksleivių ugdymui(si). Mokyklos turėklai bei laiptai turėtų būti įrengti taip, jog būtų užtikrintas kiekvieno ugdytinio saugumas. Aptvarų, baliusardų ir turėklų aukštis, turėtų būti 1,2 m. Išoriniai laiptai, jų dalys ir aikštelės turi būti aptvertos, jeigu jų aukštis nuo žemės yra 0,45 m ar daugiau. Kabinetuose bei klasėse, kėdės bei stalai turi atitikti moksleivių ūgį, kad jų laikysena būtų taisyklinga. Geriausia statyti stalus atsižvelgiant į pamokos organizavimo formą. Stalų padėtis neturi trukdyti mokiniams atsistoti ar išeiti. Jeigu stalai yra sustatyti eilėmis, tai tokiu atveju atstumas nuo pirmųjų stalų iki klasės lentos turi būti ne mažesnis kaip 2,6 m. Kokybiškam ugdymuisi svarbus ir apšvietimas. Visuose mokymosi kabinetuose, klasėse, patalpose bei koridoriuose turi būti tiesioginis natūralus apšvietimas. Taip pat reikalingas ir dirbtinis apšvietimas. Svarbu, kad klasėse būtų ne tik bendras apšvietimas, bet ir darbo objektų apšvietimas. Mokymo patalpose turi būti įrengtos žaliuzės apsaugančios nuo tiesioginių saulės spindulių. Patalpose turi vyrauti palanki oro temperatūra, geriausia klasės temperatūra yra 18-20 C. Svarbu vėdinti klasės patalpą pertraukų metu. Išorinė mokyklos teritorija taip pat turi būti švari, saugiai laikomi mokyklos buitiniai daiktai, sandariai laikomos šiukšlės, prietaisai, mokyklos teritorija turi būti dažnai valoma, turi būti pritaikyta kiemo aplinka, aikštės, stadionas, kurios būtų techniškai tvarkingos, užtikrinta saugi danga. Tarp aikščių turi vyrauti saugus atstumas, kad nekeltų pavojaus mokinių sveikatai ir gyvybei.

Galkienė (2005) taip pat akcentuoja, kad fizinės erdvės pritaikymas sudaro sąlygas mokiniui savarankiškai dalyvauti ugdymo(si) procese. Autorė pabrėžia, kad mokykloje turėtų būti

³ *Mokymo(si) aplinka XX amžiuje*. (2012). Švietimo problemos analizė. Vilnius: Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerija.

prieinama kiekviena patalpa bet kuriam vaikui, o ugdymosi procesas turi būti aprūpintas kompensacine ugdymo(si) technika. Architektūrinis mokyklos pritaikymas taip pat neatsiejamas – tai viena būtinausių sąlygų šiuolaikinei statybai. Turi būti įrengtos durys be slenksčių, nuožulnuma, užtikrinanti įvažiavimą neįgaliojo vežimėliu į ugdymo įstaigą, liftai. Akivaizdu, kad neatsiejamas yra ir vidaus pritaikymas: tualetai, valgyklos, klasės, sporto bei renginių salės, bibliotekos. Autorė taip pat pabrėžia, kad klasės aplinkoje privaloma atsižvelgti į kiekvieno ugdytinio konkrečius poreikius ir turi būti vadovaujamosi trimis sąlygomis: 1) mokinių saugumas; 2) mokinių autonomiškumas; 3) ugdymo prieinamumas. Jeigu klasėje yra mokinių, judančių neįgaliojo vežimėliu, svarbu, jog klasės aplinką mokytojas sutvarkytų taip, kad mokinys galėtų nevaržomai judėti vežimėliu tarp suolų, o mokinio sėdėjimo vieta būtų parenkama atviriausioje vietoje. Mokinio daiktai turėtų būti sudėti į žemesnes lentynas, kad būtų galima laisvai pasiimti ir pasidėti savo daiktus.

Mokymosi aplinka daro didžiulę įtaką mokinių pasiekimams. Mokyklose darosi vis aktualesnė technologijomis grindžiama veikla. Ugdymasis technologiškai aprūpintoje aplinkoje skatina mokinius domėtis mokomaisiais dalykais, lankyti pamokas, įsitraukti ir dalyvauti įvairiose veiklose, bendrauti su pedagogais ir pan. Šių laikų mokyklose, turi būti galimybė naudotis įvairiomis priemonėmis: nešiojamaisiais kompiuteriais, interaktyviosiomis lentomis, daugialypės terpės įranga, interneto prieiga ir kt.⁴ Technologijos švietime išplečia ugdymosi aplinkas, įkvepia keisti ugdymo programas, turi įtakos mokyklos vadybos bei mokyklos kultūros kaitai (Jucevičienė, Petkūnas, 2003).

Švedijos Specialiojo ugdymo plėtros institutas (2003) teigia, kad didžiausią poveikį mažinant negalią ar mokymosi sunkumus turi mokyklos aplinka. Dažnai mokiniams, turintiems specialiųjų ugdymosi poreikių yra reikalinga papildoma įranga, priemonės, baldai, įtaisai, kurie užtikrintų saugią ir prieinamą aplinką. Gera paskirstyti mokyklos išteklius, padidina mokinių, turinčių specialiųjų ugdymosi poreikių, gebėjimą būti nepriklausomiems, pilnavertiškumo jausmą, skatina bendravimą (Daniels, Stafford, 2000). Lietuvos Respublikos vyriausybės nutarime „Dėl mokyklų, vykdančių formaliojo švietimo programas, tinklo kūrimo taisyklių patvirtinimo“ (2011) akcentuojama, kad mokykla turi būti aprūpinta mokymo įranga ir mokymo priemonėmis, siekiant įgyvendinti bendrąsias ugdymo programas. Aplinka turi būti pritaikyta mokiniams, turintiems įgimtų ar įgytų sutrikimų, specialiesiems ugdymosi poreikiams tenkinti, jų ugdymui turi būti teikiamos tam skirtos techninės pagalbos ir specialios ugdymo priemonės.

⁴ *Mokymo(si) aplinka XX amžiuje*. (2012). Švietimo problemos analizė. Vilnius: Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerija.

Didele dalimi nuo mokytojų nuostatų į mokinius, turinčius specialiųjų ugdymosi poreikių, priklauso inkliuzinio ugdymo kokybė ir sėkmė (Ališauskas, Ališauskienė, Kairienė, 2011) (cit. Inclusive Education and Classroom Practice Summary Report, 2003 ir kt.). Taip pat kokybė ir sėkmė neatsiejama nuo mokiniams prieinamų resursų bei pedagogo gebėjimų šiuos resursus paskirstyti mokiniams bendrojo ugdymo klasėje. Ištekliams gali būti priskiriama ne tik ugdymo metodai, mokomoji medžiaga ir pan., bet ir pedagogo kompetencijos bei laiko sąnaudos, kurios yra reikalingos siekiant parengti tinkamas užduotis mokiniams. Ugdant įvairių poreikių ir gebėjimų turinčius mokinius, pedagogui reikalingas papildomas laikas, mokomoji medžiaga ir specifinės žinios (Ališauskas, Ališauskienė, Kairienė, 2011).

Svarbu ir tai, kad būtų atsižvelgta į specifinius mokinių poreikius. Galkienė (2005) akcentuoja, kad jeigu klasėje yra mokinių, turinčių regos sutrikimų, arba nematančių mokinių, mokytojai turi pasirūpinti, kad jų daiktai būtų sudėti visuomet į pastovias ir jiems žinomas vietas. Tokiems mokiniams turėtų būti paskirstyti įvairių priemonių resursai, pavyzdžiui, silpnaregiams neatsiejama mokymosi medžiaga, parašyta didesniais, paryškintais rašmenimis, regėjimą kompensuojančios priemonės, įvairios mokymo priemonės, o akliesiems – vadovėliai Brailio raštu. East ir Evans (2008) teigia, kad tokiems mokiniams reikia aiškių nurodymų, reikia kreiptis į mokinių vardą, leisti jam sėdėti klasės priekyje, pateikti papildomų priemonių ar naudoti papildomas įrangas. Lietuvos higienos normoje (2017) išskiriama, kad regėjimo sutrikimų turintiems mokiniams, mokyklose esantys durų pakraščiai, laiptai, turėklai, durų danga, turėtų būti kontrastingų spalvų. Taip pat tokiems moksleiviams yra būtinas geras koridorių ir klasių apšvietimas. Galkienė (2005) taip pat išskiria, kad, pavyzdžiui, mokiniai, turintys klausos sutrikimų, turėtų būti aprūpinti vizualinėmis pagalbinėmis priemonėmis, pavyzdžiui, lentelėmis, tekstų santrumpomis, schemomis, paveikslėliais bei kitomis papildomomis įrangomis. Šie mokiniai turėtų būti sodinami arčiau mokytojo, kad galėtų stebėti jį kalbant, matyti jo veidą. Panašiai teigia ir East ir Evans (2008), kad su tokiais mokiniiais reikia bendrauti vidutiniu greičiu, kalbą pastiprinti kūno kalba, sodinti vaiką ten, kur girdisi mažiau triukšmo, pateikti užduotis ne tik žodžiu, bet ir raštu.

Galkienė (2005) taip pat išskiria, jog ugdytiniais, turintiems specialiųjų ugdymosi poreikių, svarbu kuo tinkamiau pritaikyti ugdymosi aplinką, naudoti ir paskirstyti kompensacinę techniką pagal poreikius, parinkti tinkamas priemones bei specialią darbo vietą. Švedijos Specialiojo ugdymo plėtros institutas (2003) taip pat nurodo, kad svarbu, jog paskirstytos priemonės padėtų kiekvienam mokiniui, esančiam kitokioje mokymosi situacijoje progresuoti, tobulėti, įgyti žinių ir socialinių įgūdžių. Pedagogas turi gebėti paskirstyti ir parinkti tam tikras mokymo priemones ir įrangą mokiniams, kuri padėtų tenkinti specialiuosius ugdymosi poreikius.

Pedagogas turi kaupti mokymosi priemones, specializuotą mokymo medžiagą, kuri turi būti prieinama vaikams. Priemonės pravartu klasifikuoti pagal tam tikras funkcijas: garso įrašai; vaizdo įrašai; filmai; žemėlapiai; programinė medžiaga; vaizdinis sąvokų žodynelis; skaičiavimo ir geometrinė medžiaga. Pavyzdžiui, priemonė, skirta sąvokoms paaiškinti, gali būti naudojama ir regos, ir klausos ir intelekto sutrikimą turintiems ugdytiniais (Galkienė, 2005).

Mokyklos turimi ištekliai turi būti sutelkti ir paskirstyti taip, kad padėtų ugdytiniais susidoroti su bendrojo ugdymo programų reikalavimais (Švedijos specialiojo ugdymo plėtros institutas, 2003). Ypač svarbus išteklius, ugdant mokinius, turinčius specialiųjų ugdymosi poreikių, yra įvairios mokymo priemonės ir galimybė jas turėti mokykloje. Mokinių, turinčių specialiųjų ugdymosi poreikių ugdymas yra savitas, jų ugdymosi tempas skiriasi nuo kitų moksleivių, todėl jiems būtina sukurti jų gebėjimams atitinkančią mokymosi aplinką, kuri skatina mokinio raidą, padeda įgyti žinių bei įgūdžių. Būtent tokią aplinką padeda sukurti įvairi mokymo medžiaga. Daugumą mokymosi priemonių pedagogai gali parengti patys, tačiau svarbiausia jas tinkamai parinkti specialiųjų ugdymosi poreikių turinčiam vaikui. Tinkamai parinktos bei parengtos priemonės yra vertybė, kadangi tai gali padėti tinkamai pritaikyti metodus ir turinį mokiniams, turintiems specialiųjų ugdymosi poreikių (Šiaurės ir Baltijos šalių projektas, 2003).

Apibendrinant galima teigti, kad siekiant tinkamai tenkinti specialiuosius ugdymosi poreikius, mokykloje būtini ir fiziniai bei materialieji ištekliai. Tiek fizinės aplinkos pritaikymas, tiek kompensacinė įranga, įvairios technologijos bei mokymosi priemonės, yra būtinos siekiant užtikrinti kokybišką mokinių ugdymąsi. Itin svarbus pedagogų gebėjimas paskirstyti ir taikyti tinkamas priemones mokiniams, kuriomis jie išmoktų naudotis ir naudotų jas kasdien esant reikalui.

2 skyrius. MOKYKLŲ TURIMI IŠTEKLIAI, JŲ TELKIMAS IR PASKIRSTYMAS, TENKINANT SPECIALIUOSIUS UGDYMO SI POREIKIUS

2.1. Tyrimo metodika

Siekiant išsiaiškinti mokyklose turimus išteklius, jų telkimą, paskirstymą bei panaudojimą mokiniams, turintiems specialiųjų ugdymosi poreikių, buvo atliktas kiekybinio tipo tyrimas – anketinė apklausa (Priedas Nr. 1). Anot Kaffemanienės (2006), apklausa yra vienas populiariausių ir dažniausiai taikomų tyrimo metodų. Jis tinkamas tirti įsitikinimams, nuomonėms, požiūriams, nuostatoms, įpročiams, probleminių sričių identifikavimui. Tyrimui atlikti buvo taikyta pusiau uždaro tipo, *Likerto skalės* tipo anketa⁵. Anketa sudaryta iš dviejų dalių. Pirmąją dalį sudaro demografiniai duomenys, kurioje pateikta 11 klausimų su galimais atsakymų variantais ir atvirais klausimais. Antrąją dalį sudaro 5 teiginiai su galimais atsakymų variantais. Buvo prašoma, kad respondentai pažymėtų vieną iš pateiktų atsakymų (*Taip; Labiau taip nei ne; Labiau ne nei taip; Ne*), kurie jų manymu, geriausiai atitinka reiškinį. Antroji anketos dalis sudaryta iš 5 blokų: *Skirtumai tarp mokinių ugdymosi procese – tai puikus išteklius; Pedagogų patirtis tinkamai panaudojama; Pedagogai randa papildomų išteklių, užtikrinančių tinkamą mokinių ugdymąsi ir dalyvavimą mokyklos gyvenime; Mokykla žino apie vietos bendruomenės išteklius ir juos panaudoja; Mokyklos ištekliai paskirstomi teisingai ir padeda įgyvendinti inkliuzinį ugdymą.*

Prieš pateikiant anketas pedagogams ir mokyklos specialistams, buvo gauti leidimai iš mokyklos vadovų (direktorių arba pavaduotojų). Mokyklos vadovai nukreipdavo pas specialistą arba pavaduotoją ugdymui, kurie buvo įpareigoti paimti visas anketas, išdalinti jas mokyklos specialistams bei pedagogams ir užpildžius anketas, susirinkti jas, kad visos anketos patektų pas vieną asmenį, kuris jas gražintų. Anketoms užpildyti buvo duota laiko nuo 1 iki 3 savaičių. Mokyklos vadovai, specialistai, buvo supažindinti su atliekamo tyrimo tema, tikslu ir duomenų panaudojimu.

Tyrimo duomenys buvo apdoroti naudojant Windows Microsoft Excel 2010 kompiuterinę programą bei aprašomi remiantis procentiniais dažniais.

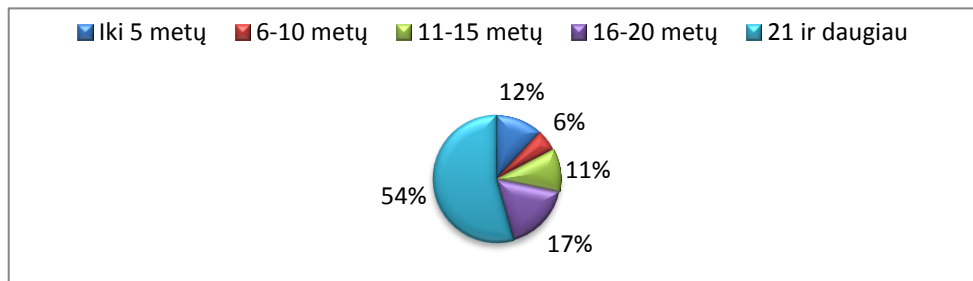
Tyrimo anketos buvo išdalintos ir surinktos 2017 metų sausio-kovo mėnesiais.

⁵ Anketa parengta pagal Booth, T. and Ainscow, M. (2002). *Index for Inclusion: developing learning and participation in schools*. 3d Edittion (April 2016) : <http://www.csie.org.uk/resources/inclusion-index-explained.shtml>
Anketą vertė S. Ališauskienė.

2.2. Tyrimo dalyviai

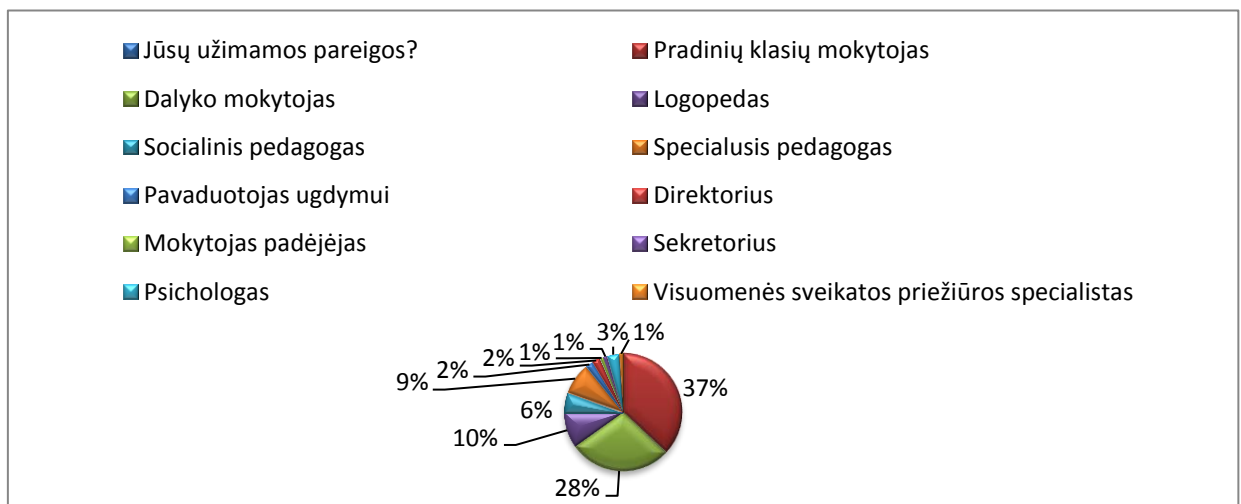
Tyrimas buvo atliktas trijuose Lietuvos miestuose: Šiauliuose, Panevėžyje ir Ukmergėje. Šiauliuose dalyvavo 38% respondentų, Panevėžyje – 42%, o Ukmergėje – 20%. Iš viso buvo išdalinta 120 anketų, iš jų grįžo 92 anketos. Tyrime dalyvavo mokyklų pedagogai, specialistai, administracijos atstovai ir kiti mokyklos darbuotojai. Daugiausiai apklausoje dalyvavo respondentų, dirbančių progimnazijose – 53%, nemaža dalis apklaustųjų dirba pagrindinėse mokyklose – 26%, mažesnė dalis, dirbančių gimnazijose – 13% bei 8% – pradinėse mokyklose.

Apibūdinant demografinį bloką, paaiškėjo, kad tyrime dalyvavo 97% moterų ir tik 3% vyrų (žr. 1 paveikslą).

1 pav. Pedagogų darbo stažas, %

Didžiausias skaičius apklausoje dalyvavusių respondentų turi 21-erių metų ir didesnę darbo patirtį (54%), 17% dalyvavusiųjų turi 16-20 metų darbo patirtį, 12% – iki 5 metų, 11% – 11-15 metų patirtį ir mažiausia dalis apklaustųjų turi 6-10 metų darbo stažą – 6%. Dalyvių pasiskirstymas pagal užimamas pareigas pavaizduotas 2 paveiksle.

2 pav. Jūsų užimamos pareigos, %

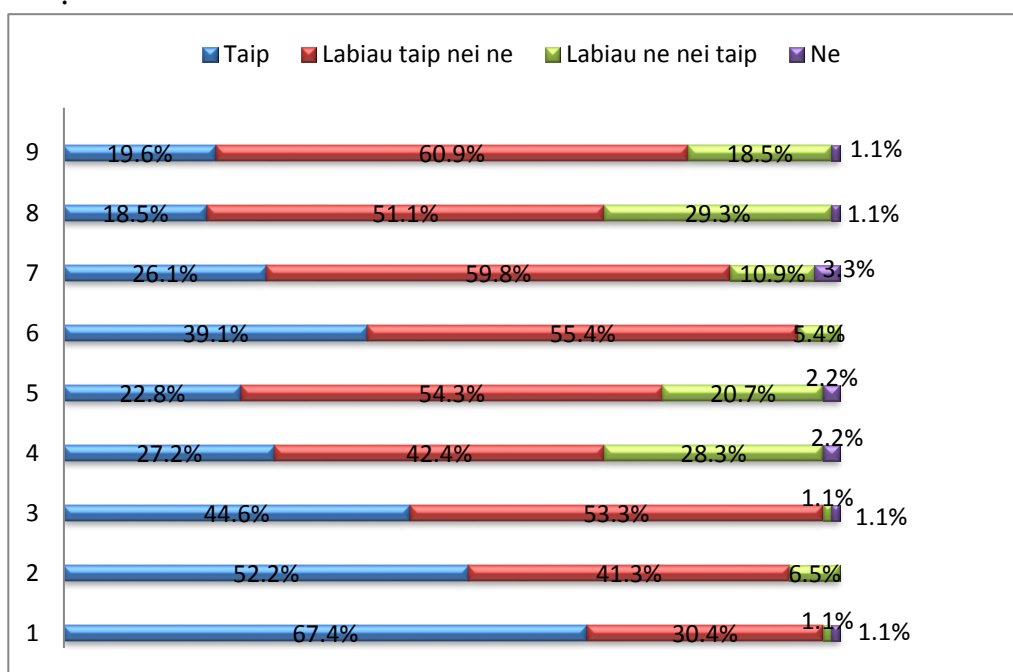
Gauti tyrimo duomenys taip pat atskleidė, kad daugiausiai apklausoje dalyvavusiųjų respondentų yra *pradinių klasių mokytojai* – 37%, taip pat nemaža dalis dalyvavusiųjų yra *dalyko mokytojai* – 28%. Apklausoje taip pat dalyvavo nemaža dalis *logopedų* (10%) bei *specialiųjų pedagogų* (9%). Mažiausiai dalyvavusių respondentų buvo – *mokytojas padėjėjas, sekretorius, visuomenės sveikatos specialistas* (1%).

Tyrimo duomenys parodė, kad tyrime dalyvavusiose mokyklose mokinių skaičius svyruoja nuo 248 iki 756 mokinių. Gauti duomenys taip pat atskleidė, kad mokyklose mokosi nuo 24 iki 95 mokinių, turinčių specialiųjų ugdymosi poreikių, iš socialinės rizikos aplinkos mokosi nuo 1 iki 81 mokinio. Taip pat buvo išsiaiškinta, kad mokykloje dirbančių pedagogų yra nuo 17 iki 70. Demografinių duomenų bloke, taip pat buvo siekiama išsiaiškinti, kiek ir kokie pagalbos specialistai dirba mokykloje. Mažiausiai pagalbos specialistų, teikiančių pagalbą mokykloje buvo *specialusis pedagogas-logopedas ir socialinis pedagogas*. Gautais duomenimis, dažniausiai mokyklose dirba šių specialistų komanda: *specialiojo pedagogo, logopedo, psichologo, socialinio pedagogo, mokytojų padėjėjų*.

2.3. Mokyklų turimi ištekliai, jų telkimas ir paskirstymas, tenkinant specialiuosius ugdymosi poreikius, analizės rezultatai

Šiame bakalauro darbo skyriuje pateikiama tyrimo rezultatų analizė (Priedas Nr. 2) penkiose analizuotose temose: *Skirtumai tarp mokinių ugdymosi procese – tai puikus išteklis; Pedagogų patirtis tinkamai panaudojama; Pedagogai randa papildomų išteklių, užtikrinančių tinkamą mokinių ugdymąsi ir dalyvavimą mokyklos gyvenime; Mokykla žino apie vietos bendruomenės išteklius ir juos panaudoja; Mokyklos ištekliai paskirstomi teisingai ir padeda įgyvendinti inkliuzinį ugdymą.*

Skirtumai tarp mokinių ugdymosi procese – tai puikus išteklis. Anketinės apklausos pirmajame bloke, respondentams reikėjo atskleisti, kaip jie vertina skirtumus tarp mokinių ugdymo procese. Respondentai galėjo rinktis vieną iš tokių jiems pateiktų atsakymų: *Taip; Labiau taip nei ne, Labiau ne nei taip, Ne.* Respondentų atsakymai pateikti 3 paveiksle.

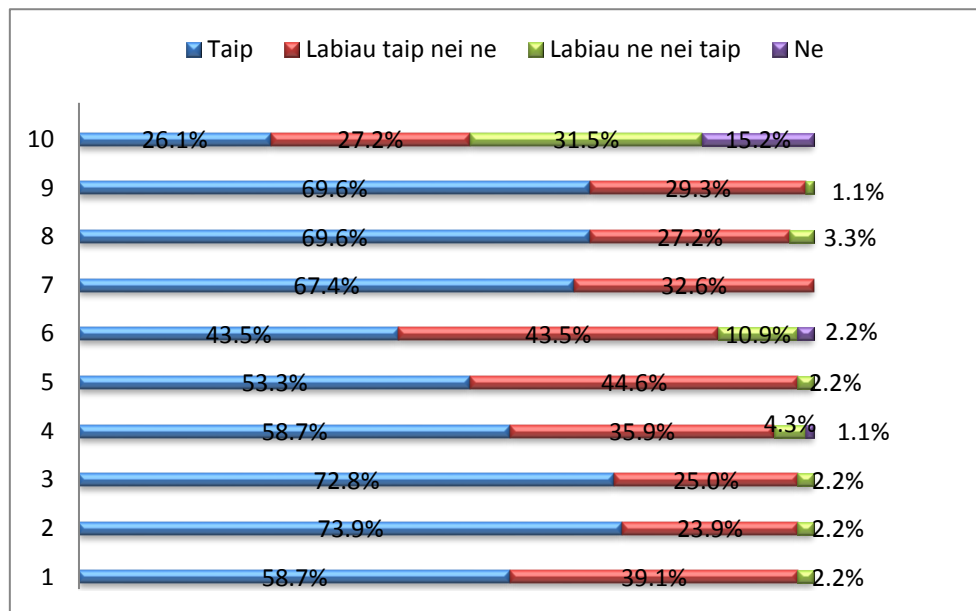
3 pav. Skirtumai tarp mokinių ugdymosi procese – tai puikus išteklis, %

Apibendrinus tyrimo rezultatus apie tai, ar skirtumai tarp mokinių ugdymosi procese vertinami kaip ugdymo išteklis, paaiškėjo, kad į teiginį *mokiniai, mokydamiesi grupėse apie skirtingas šalis, regionus, miestus, šeimų istorijas, yra skatinami dalytis žiniomis ir patirtimi*, 67% apklaustųjų mano, kad mokiniai, mokydamiesi grupėse yra skatinami dalytis žiniomis bei patirtimi ir tik 1% apklaustųjų galvoja, kad toks metodas *nepadeda* dalytis patirtimi bei žiniomis. Daugiau nei pusės apklaustųjų (52%) teigimu, mokykloje yra vertinamas ir skatinamas mokinių gebėjimas

teikti vienas kitam emocinę pagalbą pamokų metu. Nedidelės respondentų dalies (6,5%) manymu, kad emocinis mokinių vienas kito palaikymas mokykloje nėra skatinamas ir vertinamas. Tyrimas taip pat parodė, kad daugiau nei pusė respondentų (53%) yra užtikrinti tuo, jog daugiau žinantys mokiniai *padeda mažiau* žinantiems mokiniams ir taip pat nemaža dalis apklaustųjų pritaria šiam teiginiui labiau nei nepitaria (44,6%). Tik 1,1% apklaustųjų teigia, kad daugiau žinantys mokiniai *nepadeda* mažiau žinantiems mokiniams. Beveik pusės apklaustųjų (42,4%) nuomone, skirtingo amžiaus mokiniai vienas kitam *labiau padeda nei nepadeda*, ir tik 2% mano, jog nepadeda. Dauguma (54%) respondentų teigia, kad *dauguma mokyklos ir klasės mokinių teikia pagalbą mokiniams, kuriems sunkiau sekasi mokytis*. Taip pat daugiau nei pusę tyrime dalyvavusių pedagogų (55%) nuomone, *kiekvienas mokinytis, nepriklausomai nuo savo pasiekimų ar sutrikimų, įneša svarbų indėlį į mokymą ir mokymąsi*. Tačiau nedidelė dalis (5,4%) teigia, kad taip nevyksta. Daugiausiai apklaustųjų (60%) mano, kad *mokinių gimtoji kalba panaudojama tarpkultūriniam ugdymui bei mokantis užsienio kalbų* ir tik nedidelė dalis respondentų (3,3%) pareiškė *neigiamą* nuomonę šiuo teiginiu. Tyrime dalyvavusių pedagogų teigimu (51%), *mokiniai, įveikę iškilusius sunkumus mokantis, savo patirtimi dalijasi su kitais mokiniiais*. Didelė dalis respondentų pareiškė (61%), kad *labiau taip nei ne mokymosi kliūtys panaudojamos kaip praktinės užduotys, kurias reikia atlikti*.

Apibendrinus šios temos tyrimo rezultatus, galima teigti, kad mokyklose skirtumai tarp mokinių yra žymiai labiau vertinami nei nevertinami, taip pat mokyklose yra vertinamas ir skatinamas mokinių gebėjimas teikti vienas kitam emocinę bei mokymosi pagalbą pamokų metu. Tyrimo dalyvių teigimu, kiekvienas mokinytis, nepriklausomai nuo savo pasiekimų ar sutrikimų, įneša svarbų indėlį į mokymą ir mokymąsi.

Pedagogų patirtis tinkamai panaudojama. Respondentų buvo prašoma išreikšti nuomonę, ar *pedagogų patirtis yra tinkamai panaudojama*. Jie turėjo atsakyti į 10 jiems pateiktų šio bloko teiginių. Respondentų atsakymai pateikti 4 paveiksle.

4 pav. Pedagogų patirtis yra tinkamai panaudojama, %

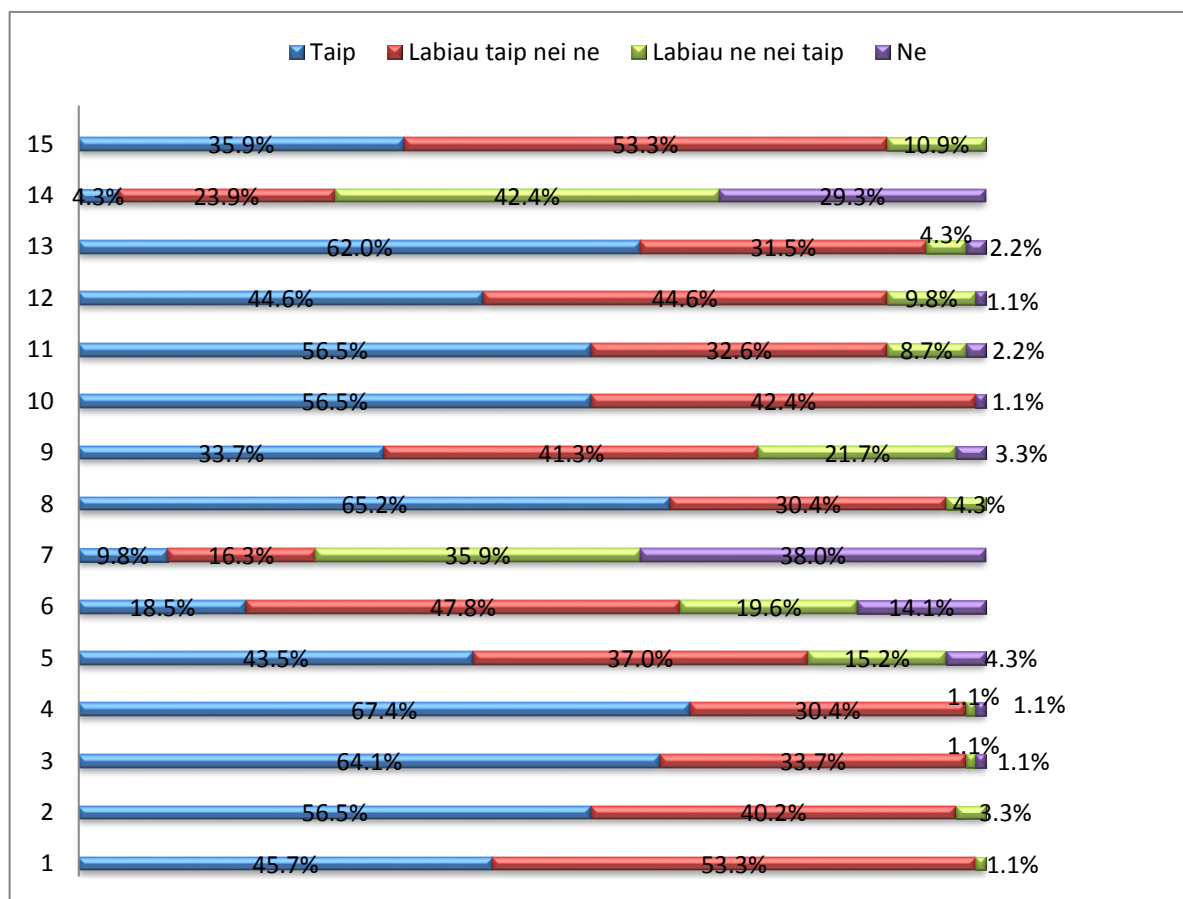
Gauti duomenys rodo, kad daugiau nei pusė respondentų (59%) visiškai sutinka su teiginiu, kad *visi mokyklos darbuotojų įgūdžiai ir gebėjimai, ne tik tie, kurie nurodyti pareiginėse instrukcijose, yra aiškūs ir žinomi*; daugiau nei trečdalis (39%) teigimu, darbuotojų įgūdžiai ir gebėjimai yra *labiau žinomi, negu nežinomi* ir tik labai maža dalis respondentų teigia (2,2%), kad *nežinomi*. Didžioji dalis apklaustųjų (74%) taip pat pritaria, kad *dalijimasis žiniomis ir patirtimi yra skatinamas tarp kolegų mokymosi proceso kokybei gerinti*. Keleto tyrimo dalyvių nuomone (2,2%), dalijimasis patirtimi ir žiniomis nėra skatinamas. Dauguma respondentų (73%) teigia, kad *mokyklos darbuotojai yra skatinami plėsti savo žinias ir patirtį*.

Didžioji dalis respondentų teigia (per 95% pažymėjo *taip* ir *labiau taip nei ne*), kad *mokyklos darbuotojų gimtosios kalbos panaudojamos yra vertinamas kaip ugdymo išteklius* ir kiek daugiau nei 5% apklaustųjų mano, kad gimtoji kalba *nelabai arba visai nėra* panaudojama kaip ugdymo išteklius. Gauti tyrimo duomenys taip pat rodo, kad *mokyklos darbuotojai, turintys tam tikrų žinių ir patirties, visada pasiūlo savo pagalbą kitiems kolegoms* (53,3%), taip pat didelė dalis (44,6%) teigia, kad dažniau pasiūlo nei nepasiūlo ir tik keleto tyrimo dalyvių (2%) teigimu, pedagogai nesiūlo savo pagalbos kolegoms. Gauti tyrimo duomenys taip pat parodė, kaip, pasak tyrimo dalyvių, *panaudojami kultūriniai ir kiti mokyklos darbuotojų skirtumai, kuriant ugdymo*

planą ir/ar ugdymo procese. Dauguma apklaustųjų (per 85%) teigia, jog šie skirtumai panaudojami. Daugiau nei dešimtadalio teigimu, darbuotojų skirtumai mokykloje panaudojami retai arba visai nepanaudojami. Respondentų taip pat buvo prašoma išreikšti nuomonę apie tai, ar *pedagogai/mokyklos darbuotojai turi formalių ir/ar neformalių galimybių dalytis patirtimi, sprendžiant mokiniams kylančias problemas.* Visi tyrimo dalyviai teigia, kad tokių galimybių turi. Didžioji dalis apklaustųjų (per 70%) galvoja, kad *mokyklos personalas pateikia, dalijasi įvairiais požiūriais ir nuomonėmis apie kai kuriuos mokinius.* Taip pat tyrimas parodė, kad *mokyklos personalas domisi kitų mokyklų patirtimi* (apie 70% apklaustųjų) ir tik 1,1% teigia, kad mokyklos personalas *nelabai* domisi kitų mokyklų patirtimi.

Apibendrinant gautus rezultatus, galima daryti prielaidą, kad pedagogų patirtis mokykloje yra aukštai vertinama ir panaudojama, siekiant įgyvendinti inkliuzinį ugdymą. Pedagogai dalijasi patirtimi bei turimais įgūdžiais, teikia vieni kitiems pagalbą, dalijasi įvairiais požiūriais ir nuomonėmis apie mokinius, domisi kitų mokyklų patirtimi.

Pedagogai randa papildomų išteklių, užtikrinančių tinkamą mokinių ugdymąsi ir dalyvavimą mokyklos gyvenime. Šios temos klausimais buvo siekiama išsiaiškinti, ar *pedagogai randa papildomų išteklių, užtikrinančių tinkamą mokinių ugdymąsi ir dalyvavimą mokyklos gyvenime.* Respondentai turėjo išreikšti savo nuomonę į 15 pateiktų teiginių šia tema. Gauti rezultatai pateikti 5 paveiksle.

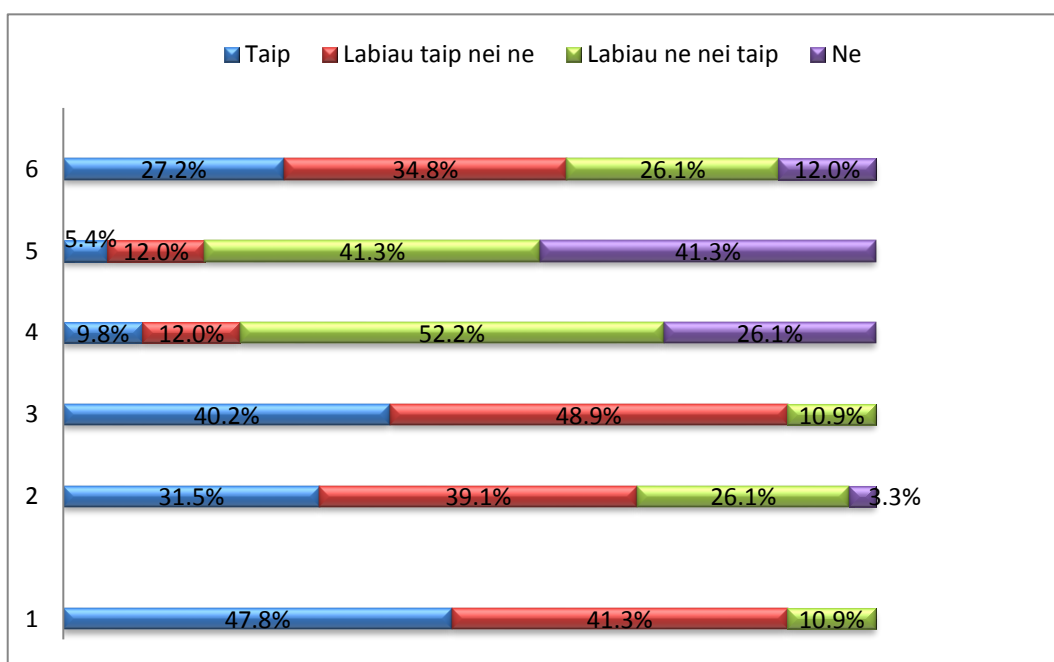
5 pav. Pedagogai randa papildomų išteklių, užtikrinančių tinkamą mokinių ugdymąsi ir dalyvavimą mokyklos gyvenime, %

Tyrimo rezultatai rodo, kad dauguma apklaustųjų (53,3%) teigia *labiau taip nei ne*, o 45,7% visiškai pritaria, kad *randa prieinamų išteklių, užtikrinančių visų mokinių kokybišką ugdymąsi ir dalyvavimą mokyklos gyvenime* ir tik keletas apklaustųjų mano (1,1%), kad mokytojai *nelabai* randa išteklių, užtikrinančių mokinių kokybišką ugdymąsi. Daugiau nei pusės respondentų teigimu (56,5%), *visi darbuotojai žino, kokius prieinamus išteklius turi mokykla tam, kad užtikrintų visų mokinių kokybišką ugdymąsi ir dalyvavimą mokyklos gyvenime*, taip pat didelė dalis respondentų (40,2%) *teigia labiau žinantys nei nežinantys*. Ir tik keletas (3,3%) respondentų galvoja, kad apie išteklius mokykloje yra *labiau nežinoma*, negu žinoma. Beveiki visų tyrime dalyvavusių pedagogų (per 90%) teigimu, *mokyklos biblioteka sudaro sąlygas mokiniams mokytis savarankiškai* ir tik retais atvejais (2%) mokykloje *nesudaromos sąlygos mokytis bibliotekoje*. Gauti duomenys taip pat atskleidžia, kad didžiosios dalies respondentų mokyklose (43,5%), *bibliotekoje yra didelis pasirinkimas grožinės ir mokomosios literatūros, tinkančios visiems mokiniams, įskaitant ir tuos, kurie kalba skirtingomis kalbomis*, taip pat nemaža apklaustųjų dalis sutinka (37,0%), kad *taip yra labiau nei ne*, maža dalis apklaustųjų teigia (15,2%), kad jų

mokyklose *labiau nėra* knygų pasirinkimo tinkančių visiems mokiniams, arba tokios galimybės jų mokykloje iš viso *nėra* (4,3%). Tyrimo rezultatai taip pat atskleidė, ar mokyklose *mokiniai, turintys specialiųjų ugdymosi poreikių, gali naudotis adaptuota mokomąja medžiaga (audio kasetėmis, galimybe padidinti šriftą, vadovėliais Brailio raštu ir kt.)* – 47,8% dalyvių teigimu, mokyklose tokia galimybė *labiau suteikiama nei nesuteikiama*, tačiau beveik penktadalio (19,6%) teigimu, SUP turintiems mokiniams ši galimybė *nelabai* arba *visai nesuteikiama* (14,5%). Mokyklose *nėra vaizdo įrašų bibliotekos* (74% teigimu) ir tik dešimtadalio teigimu, jų mokyklose yra vaizdo įrašų bibliotekos. Taip pat buvo siekiama sužinoti, ar mokyklose *kompiuteriai yra naudojami kaip sudėtinė mokymosi proceso dalis*. Daugumos respondentų nuomone (65,2%), kompiuteriai yra *naudojami kaip mokymosi proceso dalis arba nemažos dalies apklaustųjų teigimu (30,4%) labiau naudojami negu nenaudojami*. Ir tik maža dalis (4,3%) respondentų išreiškė nuomonę, kad jų mokyklose kompiuteriai *labiau nenaudojami nei naudojami*. Daugumos tyrimo dalyvių (per 70%) teigimu, *mokykla naudoja sistema, leidžiančia efektyviai panaudoti edukacines televizijos programas ugdymo procese*, penktadalis apklaustųjų (21,7%) atsakė, kad jų mokyklose *labiau nesinaudojama sistema, leidžiančia panaudoti edukacines TV programas*, o keletas apklaustųjų (3,3%) pasisakė, kad jų mokyklose *apskritai tuo nesinaudojama*. Taip pat buvo išsiaiškinta, ar *mokyklos darbuotojai efektyviai panaudoja elektroninį paštą ir internetą ugdymo kokybei užtikrinti*. Apie 98% apklaustųjų nuomone, jų mokykloje darbuotojai *panaudoja elektroninį paštą ir internetą ugdymo kokybei gerinti*. Beveik visi respondentai teigia (56,5% visiškai pritaria, o 32,6% mano, jog *labiau taip nei ne*), kad *visi mokiniai turi galimybę bendrauti su kitais raštu, telefonu ar elektroniniu paštu*. Taip pat gautais tyrimo duomenimis (42%), mokyklose *naujos technologijos, pvz., balso atpažinimo programos ir kt., panaudojamos padėti mokiniams, patiriantiems rašymo sunkumų, yra labiau nepanaudojamos, negu panaudojamos*, o trečdalis respondentų nuomone, mokyklose iš viso *naujos technologijos nėra panaudojamos*, tik nedidelė dalis apklaustųjų (23,9%) atsakė, kad jų mokykloje *naujos technologijos yra labiau panaudojamos negu ne, arba panaudojamos* (4,3%).

Apibendrinus gautus tyrimo rezultatus apie pedagogų randamus papildomus išteklius, užtikrinančius tinkamą mokinių ugdymąsi ir dalyvavimą mokyklos gyvenime, galima teigti, kad pedagogai telkia ir panaudoja išteklius, padedančius kokybiškai ugdyti visus mokinius. Taip pat paaiškėjo, kad ne visos mokyklos turi galimybę naudotis adaptuota mokomąja medžiaga. Daugumoje mokyklų nėra vaizdo įrašų bibliotekų, trūksta naujos technologijos įrangos ir pan. Gauti tyrimo rezultatai leidžia daryti prielaidą, jog mokyklose neviseškai užtikrinamos tinkamos sąlygos mokytis įvairių gebėjimų mokiniams.

Mokykla žino apie vietos bendruomenės išteklius ir juos panaudoja. Šios temos klausimais buvo siekiama išsiaiškinti, ar *mokykla žino apie vietos bendruomenės išteklius ir juos panaudoja*. Savo nuomonei tinkamai išreikšti, apklaustieji turėjo atsakyti į 6 jiems pateiktus šio bloko teiginius. Rezultatų analizė pateikta 6 paveiksle.

6 pav. Mokykla žino apie vietos bendruomenės išteklius ir juos panaudoja, %

Tyrime dalyvavusiųjų (per 60%) nuomone, *mokyklose nuolat atnaujinama informacija apie vietinės bendruomenės išteklius, kuriuos galima panaudoti ugdymo procese*, o dešimtadalio (10,9%) teigimu, mokykloje ši informacija *nelabai* yra atnaujinama. Didesnė dauguma respondentų (apie 70%) išreiškė nuomonę, kad *vietinės bendruomenės atstovai prisideda prie ugdymo proceso tobulinimo ir įgyvendinimo*, nors beveik trečdalis teigimu, bendruomenės atstovai *nelabai* (26,1%) arba iš viso *neprisideda* (3,3%). Taip pat tyrimo rezultatai leido sužinoti, ar mokyklose *tėvų/globėjų ir kitų bendruomenės narių pagalba panaudojama ugdymo procese/pamokose*. Daugumos apklaustųjų (beveik 90%) teigimu, mokyklose tėvų ir kitų narių pagalba yra *panaudojama* ugdymo procese. Tačiau dalies (10,9%) nuomone, mokyklose tėvų bei kitų narių pagalba ugdymo procese *nelabai* panaudojama.

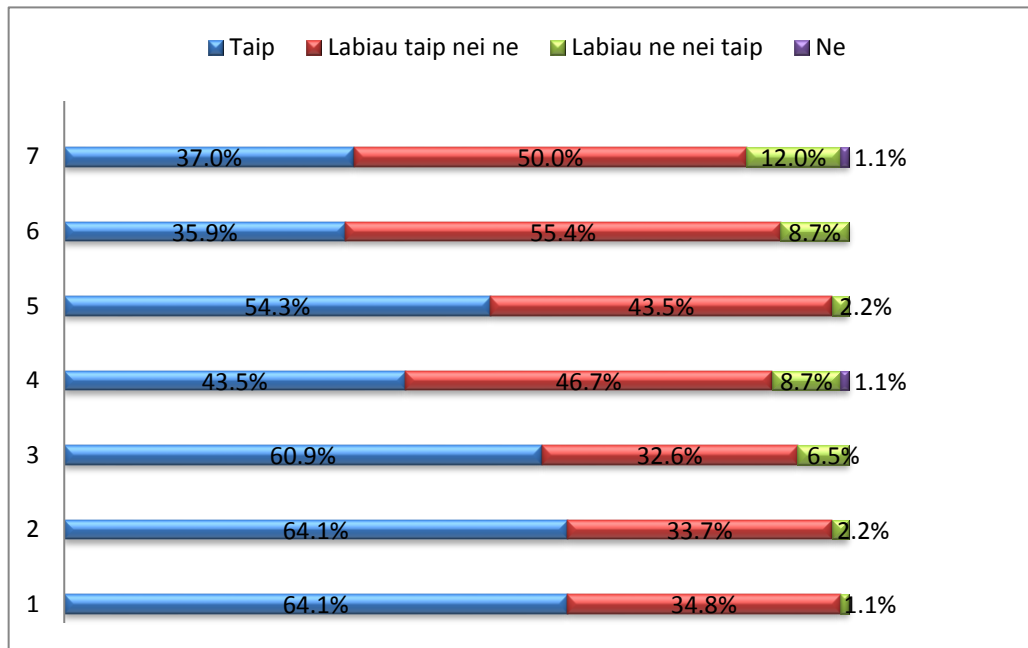
Respondentų teigimu, *suaugusieji asmenys, turintys negalių, retai įtraukiami į pagalbos teikimą mokyklai ir mokiniams* (52,2% apklaustųjų teigimu), arba visai neįtraukiami

(26,1% teigimu). Tik penktadalio nuomone, mokyklose, suaugusieji, turintys negalių, *labiau yra įtraukiami* į ugdymo procesą (12,0%), arba *įtraukiami* (9,8%). Dalies respondentų (41,3%) nuomone, žmonės, dirbantys netoli mokyklos esančiose įstaigose, retai *kviečiami padėti sunkumus patiriantiems mokiniams*, arba iš viso *nekviečiami* (41,3%) ir tik maža dalis apklaustųjų (12,0%) teigia, kad jų mokyklose *labiau yra kviečiami negu nekviečiami* žmonės, dirbantys netoli mokyklos padėti sunkumų turintiems mokiniams, arba *yra kviečiami* (5,4%).

Apibendrinus gautus tyrimo rezultatus apie tai, ar mokykla žino apie vietos bendruomenės išteklius ir juos panaudoja, galima teigti, kad mokyklos ne visada žino ir pasinaudoja šiais ištekliais. Dauguma mokyklų atnaujina informaciją apie vietos bendruomenės išteklius, o bendruomenės atstovai prisideda prie ugdymo proceso tobulinimo. Tyrimo rezultatai rodo, kad tėvų/globėjų ir kitų bendruomenės narių pagalba ugdymo procese yra pasinaudojama, o kai kurios mokyklos suteikia prieinamumą šeimoms naudotis mokyklos ištekliais. Mokyklos rečiau naudojami arba iš viso nesinaudoja vietos bendruomenės ištekliais tokiais, kaip: suaugusiųjų asmenų, turinčių negalių įtraukimu į pagalbos teikimą mokyklai ir mokiniams bei žmonių, dirbančių netoli mokyklos esančiose įstaigose, kvietimu padėti sunkumus patiriantiems mokiniams.

Mokyklos ištekliai paskirstomi teisingai ir padeda įgyvendinti inkliuzinį ugdymą.

Respondentų taip pat buvo prašoma pateikti savo nuomonę atsakant į 7 pateiktus teiginius, kurie leistų išsiaiškinti ar *mokyklos ištekliai paskirstomi teisingai ir ar jie padeda įgyvendinti inkliuzinį ugdymą*. Tyrimo rezultatų analizė šiais klausimais pateikta 7 paveiksle.

7 pav. Mokyklos ištekliai paskirstomi teisingai ir padeda įgyvendinti inkliuzinį ugdymą, %

Tyrimo dalyvių teigimu, *mokyklos ištekliai paskirstomi teisingai* (64,1%) arba *labiau teisingai nei ne* (34,8%). Daugumos tyrimo dalyvių nuomone, kriterijai, pagal kuriuos paskirstomi mokyklos ištekliai, yra aiškūs (64,1%) arba labiau aiškūs nei neaiškūs (33,7%).

Daugumos respondentų nuomone, *mokyklos ištekliai panaudojami mokinių savarankiškam mokymuisi* (60,9%) arba (32,6%) *labiau panaudojami* negu nepanaudojami, ir nedidelės dalies (6,5%) teigimu, jų mokyklose ištekliai *labiau yra nepanaudojami*.

Tyrimo rezultatai taip pat atskleidė, kad daugumos apklaustųjų nuomone, *mokyklos darbuotojai labiau žino negu nežino apie išteklius, skirtus padėti specialiųjų ugdymosi poreikių turintiems mokiniams* (46,7%) arba *žino apie išteklius, padedančius mokiniams, turintiems SUP* (43,5%). Dauguma respondentų taip pat teigia, kad jų *mokyklos ištekliai yra tinkamai panaudojami įvairiems mokinių poreikiams tenkinti* (54,3%) arba *yra labiau panaudojami nei nepanaudojami* (43,5% dalyvių manymu).

Tyrimo dalyvių teigimu, *mokyklos ištekliai panaudojami užkirsti kelią mokymosi barjerams, užtikrinti visapusišką mokinių dalyvavimą ir sumažinti mokinių kategorizavimą į grupes* (55,4%) arba *dažniau panaudojami nei nepanaudojami* (36% dalyvių nuomone). Tik nedidelės dalies respondentų (8,7%) manymu, mokykloje esantys ištekliai *nelabai* yra panaudojami užkirsti kelią mokymosi barjerams. Taip pat gauti rezultatai atskleidė, kad daugumos respondentų nuomone (per 80%), *mokykloje reguliariai tikrinama, ar panaudojami ištekliai tenkina besikeičiančius visu*

mokinių poreikius, ir tik kiek daugiau nei dešimtadalis apklaustųjų (12%) teigia, kad ištekliai *labiau netikrinami* nei tikrinami, arba iš viso *netikrinami* (1%).

Tyrimo duomenų analizė apie tai, ar mokyklos ištekliai paskirstomi teisingai ir ar jie padeda įgyvendinti inkliuzinį ugdymą, leidžia daryti prielaidą, jog tyrime dalyvavusiose mokyklose turimi ištekliai paskirstomi iš esmės teisingai ir tai prisideda prie inkliuzinio ugdymo įgyvendinimo.

Išvados

1. Mokslinės literatūros analizė parodė, kad inkliuzinis ugdymas grindžiamas pagarba mokinių įvairovei, aktyviu mokinių dalyvavimu, teigiamomis mokytojų nuostatomis į kiekvieną vaiką ir gebėjimais juos ugdyti, taip pat lyderyste mokykloje, įvairių žinybų bendradarbiavimu ir paslaugų derme. Tiek materialieji ištekliai – fizinė aplinka, kompensacinė įranga, įvairios technologijos, mokymosi priemonės, tiek ir žmogiškieji ištekliai – skirtybės tarp mokinių, pedagogų kompetencijos, specialistų įvairovė, bendradarbiavimas tarp mokinių, jų tėvų, pedagogų, užtikrina kokybišką ugdymą bei socialinį teisingumą ir prisideda prie inkliuzinio ugdymo mokykloje įgyvendinimo.
2. Tyrimo rezultatai parodė, kad mokyklose skirtumai tarp mokinių iš esmės yra vertinami. Dažniausiai skirtumai tarp mokinių yra panaudojami jiems dirbant grupėse, kuomet skatinama dalytis žiniomis ir patirtimi tarpusavyje, taip pat teikiant vienas kitam emocinę pagalbą bei mokymosi pagalbą pamokų metu. Kiekvienas mokinis, nepriklausomai nuo savo pasiekimų ar sutrikimų, įneša svarbų indėlį į mokymą ir mokymąsi. Nepaisant daugumos tyrimo dalyvių teigiamo požiūrio į mokinių skirtybes ir jų panaudojimą, pasitaikė pavienių priešingų nuomonių, atskleidžiančių, jog mokinių skirtumai nelaikomi ištekliais.
3. Pedagogų, specialistų bei kitų mokyklos darbuotojų nuomonių analizė parodė, kad mokyklose pedagogų patirtys ir kompetencijos yra aukštai vertinamos ir panaudojamos. Pedagogai dalijasi patirtimi bei turimais įgūdžiais, teikia vieni kitiems pagalbą, dalijasi įvairiais požiūriais ir nuomonėmis apie mokinius, kartu sprendžia iškilusias problemas, domisi kitų mokyklų patirtimi. Nors dauguma respondentų pripažįsta, kad mokyklos darbuotojai yra skatinami plėsti savo žinias ir patirtį, vis dėlto pasitaiko mokyklų, kuriose visa tai nėra skatinama. Taip pat ne visada kultūriniai ir kiti mokyklos darbuotojų skirtumai panaudojami ugdymo procese.
4. Tyrimas atskleidė, kad dalyvavusios mokyklos ne visada panaudoja vietos bendruomenės išteklius. Daugiausiai mokyklos renka informaciją apie vietinės bendruomenės išteklius, kuriuos galima panaudoti ugdymo procese, taip pat pasinaudoja tuo, kad bendruomenės atstovai prisideda prie ugdymo proceso tobulinimo, kartais naudojasi tėvų pagalba ugdymo procesui tobulinti. Kai kurios mokyklos siekia užtikrinti prieinamumą šeimoms naudotis mokyklos ištekliais. Mokyklos retai arba visai nesinaudoja tokiais vietos bendruomenės ištekliais: suaugusiųjų asmenų, turinčių negalių įtraukimu į pagalbos teikimą mokyklai ir mokiniams bei žmonių, dirbančių netoli mokyklos esančiose įstaigose, kvietimu padėti sunkumus patiriantiems mokiniams.

5. Tyrimo duomenų analizė leidžia teigti, kad dauguma tyrime dalyvavusių pedagogų turi informacijos apie mokyklose esančius išteklius, jų telkimą bei paskirstymą, tenkinant specialiuosius ugdymosi poreikius ir padedančius siekti kokybiško visų mokinių ugdymo. Tačiau tyrimas parodė, kad nors mokyklose turimus išteklius siekiama paskirstyti teisingai, vis dėlto ne visose mokyklose yra galimybė turėti ir naudotis adaptuota mokomąja medžiaga, daugumoje mokyklų nėra vaizdo įrašų bibliotekų, trūksta naujų technologijų įrangų. Visa tai rodo, jog mokyklose neviseiškai užtikrinamos tinkamos sąlygos mokytis įvairių gebėjimų mokiniams.

Literatūra

1. Ališauskas, A., Ališauskienė, S., Kairienė, D. (2011). Mokinių specialiųjų ugdymosi poreikių tenkinimas inkliuzinio ugdymo kontekste: Jungtinės karalystės patirtis. *Specialusis ugdymas*, 1 (24), 75-90.
2. Ališauskas, A. (2002). *Vaikų raidos ypatingumų ir specialiųjų ugdymo(si) poreikių įvertinimas*. Šiaulių universiteto leidykla.
3. Ališauskas, A., Ališauskienė, S., Gerulaitis, D., Kaffemanienė, I., Melienė, R., Miltenienė, L. (2011). *Specialiųjų ugdymo(si) poreikių tenkinimas: Lietuvos patirtis užsienio šalių kontekste*. Šiauliai.
4. Ališauskas, A., Gerulaitis, D., Miltenienė, L. (2011). Ugdymo modelių, tenkinant mokinių specialiuosius poreikius, realizavimas Lietuvoje. *Specialusis ugdymas*, 1 (24), 105–116. <http://etalpykla.lituanistikadb.lt/fedora/objects/LT-LDB-0001:J.04~2011~1367174820001/datastreams/DS.002.0.02.ARTIC/content> (žiūrėta: 2017-03-21).
5. Ališauskas, A., Kaffemanienė, I., Melienė, R., Miltenienė, L. (2011). Inkliuzinis ir specialusis ugdymas tėvų požiūriu. *Specialusis ugdymas*, 2 (25), 113-127.
6. Ališauskienė, S., Kaffemanienė, I., Ališauskas, A. (2016). Būsimųjų specialiųjų pedagogų kompetencijų įsivertinimas persocializuoto mokymosi paradigmos požiūriu. *Specialusis ugdymas*, 1 (34), 189-208.
7. Atstopovičienė, E., Liaudanskienė, V., Vilūnienė, A. (2003). *Savarankiškumo formavimas buityje*. Vilnius: Viltis.
8. Beukelman, D. R., Mirenda, P. (2013). *Augmentative and Alternative communication*. Supporting Children and Adults with Complex Communication Needs. Fourth edition. Baltimore, Maryland, USA.
9. Booth, T., Ainscow, M. (2002). *Index for Inclusion: Developing Learning and Participation in Schools*. Bristol: CSIE.
10. Botyriūtė, D., Grigas, R. (2006). *Mokytojų ir mokinių bendravimo kultūra ir jos įtaka ugdymo procesui*. Vilniaus pedagoginis universitetas. *Šiuolaikinė mokykla sociologų objektyve*. Jaunųjų mokslininkų darbai. Vilnius: VDU leidykla.
11. Cowley, S. (2008). *Kaip suvaldyti tuos neklaužadas?* Vilnius: Tyto alba.
12. Daniels, E. R., Stafford, K. (2000). *Atvirų visiems vaikams grupių kūrimas*. Specialiųjų poreikių vaikų integravimas. Vilnius: Gimtasis žodis.

13. Dudzinskienė, R., Kalesnikienė, D., Paurienė, L., Žilinskienė, I. (2010). *Inovatyvių mokymo(-si) metodų ir IKT taikymas*. II knyga. Metodinė priemonė pradinių klasių mokytojams ir specialiesiems pedagogams. Vilnius.
14. East, V., Evans, L. (2008). *Vienu žvilgsniu*. Praktinis vaiko specialiųjų ugdymosi poreikių tenkinimo vadovas. Vilnius: Tyto alba.
15. Equity and Inclusion in Education. A guide to support education sector plan preparation, revision, and appraisal. (2010). https://www.unicef.org/education/files/Equity_and_Inclusion_Guide.pdf (žiūrėta: 2017-03-18).
- Galkienė, A. (2005). *Heterogeninių grupių didaktika*: specialieji poreikiai bendrojo lavinimo mokykloje. Mokomoji priemonė. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.
16. Gaučaitė, R., Kazlauskienė, A., Masiliauskienė, E., Pocevičienė, R., Rūdytė, K. (2012). *Mokymosi mokytis strategijos*. Mokymasis bendradarbiaujant: būdai, aplinkos, šaltiniai, metodai. VII dalis. Šiauliai: ŠU leidykla.
17. Iššūkiai mokyklai: inkliuzijos link. (2012). *Švietimo problemos analizė*, 6 (70), Vilnius. https://www.smm.lt/uploads/documents/kiti/Issukiai_mokyklai.pdf (žiūrėta: 2017-03-18).
18. Jovaiša, L. (2007). *Enciklopedinis edukologijos žodynas*. Vilnius: Gimtasis žodis.
19. Jucevičienė, P., Petkūnas, V. (2003). Edukacinių iniciatyvų, skatinančių informacinės, besimokančios, demokratinės visuomenės plėtojimą, tyrimai. *Socialiniai mokslai*, 2 (39), 38-47. <http://etalpykla.lituanistikadb.lt/fedora/objects/LT-LDB-0001:J.04~2003~1367177221356/datastreams/DS.002.0.01.ARTIC/content> (Žiūrėta: 2017-04-16).
20. Kaffemanienė, I. (2006). *Negalės ir socialinės gerovės tyrimų metodologiniai aspektai*. Metodinė priemonė bakalaurantams ir magistrantams. Šiauliai: Šiaulių universiteto biblioteka.
21. Kaffemanienė, I. (2001). Specialiųjų poreikių vaikų integracija. Požiūrio problema. Ambrukaitis, J. (Red.). *Specialiųjų poreikių vaikų pažinimas ir ugdymas*. Mokslinės konferencijos medžiaga. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla. (p.102-109).
22. Kielaitė, R. (2013). *Kartu įveikime mokymosi sunkumus*. Šiauliai: Lucilijus.
23. Kyriazopoulou, M. ir Weber, H. (red.). (2009). *Rodiklių parengimas – inkliuzinio švietimo plėtrai Europoje vertinti*. Odense, Danija: Specialiojo ir inkliuzinio ugdymo agentūra.
24. Labanauskienė, A. (2003). Mokinių, turinčių protinę negalią, ugdymo kokybės aspektai bedrojo lavinimo mokyklose. Ambrukaitis, J., (Sud.). *Specialiųjų poreikių vaikų ugdymo ir gyvenimo kokybė*. (p. 49-51). Tarptautinės mokslinės konferencijos tezės. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.

25. Labinienė, R., Aidukienė, T., Christensen, F. (Sud.). (2003). *Mokytojų rengimo ugdyti specialiųjų poreikių turinčius vaikus bendrojo ugdymo klasėse gairės*. Šiaurės ir Baltijos šalių projektas. Vilnius: Presvika.
26. Labinienė, R., Aidukienė, T., Tinglev, I. (Sud.). (2003). *Inkliuzinis ugdymas užsienio mokslininkų akiratyje*. Straipsnių rinkinys. Šiaurės ir Baltijos šalių projektas „Mokykla visiems“. Vilnius: Presvika.
27. Lietuvos Respublikos specialiojo ugdymo įstatymas. 1998 m. gruodžio 15 d. Vilnius. (<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.69873>) (žiūrėta: 2017-04-16).
28. Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro įsakymas. Dėl Lietuvos higienos normos HN 21:2017 „Mokykla, vykdanči bendrojo ugdymo programas. Bendrieji sveikatos saugos reikalavimai“ patvirtinimo. 2017 m. kovo 13 d. įsakymo Nr. V-284. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/70dcd02107f911e78dacb175b73de379?jfwid=-wd7z6p6r4> (žiūrėta: 2016-04-10).
29. Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro įsakymas. Dėl bendrojo ugdymo mokyklų, vykdančių pradinio ir pagrindinio ugdymo programas, stiprinimo ir inkliuzinio ugdymo plėtros 2014–2016 metų veiksmų plano patvirtinimo. 2014 m. rugsėjo 5 d. Nr. V-808.
30. Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro įsakymas. *Dėl pradinio ir pagrindinio ugdymo bendrųjų programų patvirtinimo*. 2008 m. rugpjūčio 26 d. įsakymas Nr. ISAK-2433.
31. Lietuvos Respublikos Švietimo ir mokslo ministro įsakymas. Mokytojų profesijos kompetencijos aprašas. 2007 m. sausio 15 d. Nr. ISAK-54.
32. Lietuvos Respublikos Švietimo įstatymo pakeitimo įstatymas. 2011 m. kovo 17 d. Nr. XI-1281. Vilnius. <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.E2EBE95E7723> (Žiūrėta: 2017-04-14).
33. Lietuvos respublikos vyriausybė nutarimas. Dėl mokyklų, vykdančių formaliojo švietimo programas, tinklo kūrimo taisyklių patvirtinimo. 2011 m. Birželio 29 d. Nr. 768. Vilnius.
34. Loreman, T. (2014). Measuring inclusive education outcomes in Alberta, Canada. *Inclusive Education*, 5 (18), p.459-483.
35. Masalienė, A. (2007). Tėvų ir specialistų bendradarbiavimas. Žeimantienė, R. (Red.). *Neįgalus vaiko ir jo šeimos socialinė adaptacija*. Vilnius: Viltis.
36. Mažylienė, A. (2011). *Inkliuzinio ugdymo organizavimas bendrojo lavinimo mokykloje*. Inkliuzinis ugdymas ir komandinė pagalba mokiniui. Metodinės rekomendacijos mokytojams, švietimo pagalbos teikėjams. Specialiosios pedagogikos ir psichologijos centras http://www.esparama.lt/es_parama_pletra/failai/ESFproduktai/2011_metodines_rekomendacijos_Inkliuzinis_ugdymas.pdf (žiūrėta: 2017-03-27).

37. Miltenienė, L. (2012). Pedagogų bendradarbiavimas inkliuzinio ugdymo kontekste. *Specialusis ugdymas*, 2 (27), 99-110.
38. Miltenienė, L., Daniute, S. (2014). Pedagogų ir būsimųjų pedagogų kompetencija ugdyti įvairių poreikių turinčius mokinius inkliuzinio švietimo kontekste. *Specialusis ugdymas*, 1 (30), p. 9-26.
39. Miltenienė, L., Mauricienė, D. (2010). Komandinio darbo struktūra ir kryptingumas tenkinant specialiuosius ugdymo(si) poreikius mokykloje. *Specialusis ugdymas*, 2 (23), 116-126.
40. Mitchell, D. (2013). Vertybių, žinių ir įgūdžių grupės, siūlomos ugdytojams, dirbantiems su įvairių ugdymo(si) poreikių turinčiais asmenimis inkliuzinėje aplinkoje. *Specialusis ugdymas*, 2 (29), 138-144.
41. *Mokymo(si) aplinka XX amžiuje*. (2012). Švietimo problemos analizė. Vilnius: Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerija.
42. Mokytojų kompetencijos centras. (2007). *Rekomendacijos inovatyvioms pedagogų rengimo programoms ir jų realizavimui*. Kaunas: „Aušra“.
43. Mokytojų kompetencijos centras. (2008). *Projekto „Pedagogų rengimo tobulinimas“ rezultatų apibendrinimas*.
44. Pivorienė, R. V., Sturlienė, N. (2005). *Mūsų klasė*. Knyga klasės auklėtojai. Vilnius: Tyto alba.
45. Ruškus, J. (2002). *Negalės fenomenas*. Monografija. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.
46. Sharan, S., Chin Tan, I. G. (2013). *Mokyklų darbo organizavimas, siekiant užtikrinti veiksmingą mokymąsi*. Vilnius: UAB „Magistrai“.
47. Specialiojo ir inkliuzinio ugdymo agentūra. (2011). *Raktiniai inkliuzinio ugdymo kokybės skatinimo principai*. Praktinės rekomendacijos. Odense, Danija: Specialiojo ir inkliuzinio ugdymo agentūra.
48. Tomėnienė, L., Antonovienė, V. (2000). Specialiųjų poreikių vaikų, jų tėvų dalyvavimas ugdymo procese. Tumėnas, S. (Red.). *Specialusis ir socialinis ugdymas*. Mokslinės konferencijos medžiaga. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.
49. UNESCO Inkliuzinio ugdymo plėtos gairės iliustruojamos pavyzdžiais. Tarptautinė konferencija „Inkliuzinis ugdymas: būdas skatinti socialinę sanglaudą“ (2010). http://www.inclusive-education-in-action.org/iea/dokumente/upload/b2fa1_madridflyer-lt.pdf (žiūrėta: 2017-03-20).
50. Valentinavičius, V. (sud.). (2010). *Tolerancija ir multikultūrinis ugdymas bendrojo lavinimo mokyklose*. Lygių galimybių kontrolieriaus tarnyba. VšĮ „Sorre“: Vilnius, Kaunas.

51. Wehman, P. (2013). *Life Beyond the Classroom*. Transition strategies for young people with disabilities. Fifth edition. Baltimore, Maryland, USA.
52. Zdanavičienė, R. (Red.). (2003). *Mokymo priemonių kūrimas: mokymo priemonių neįgaliesiems mokiniams kūrimo gairės*. Vilnius: Valstybinis leidybos centras.

Kunigunda Leonaitė

SCHOOL'S RESOURCES AND THEIR CONCENTRATION FOR MEETING THE SPECIAL EDUCATIONAL NEEDS

The Bachelor Thesis

Summary

Bachelor's thesis analyses the concentration and use of the school's resources for meeting the special educational needs. In the research participated 92 general education school teachers and specialists from three different cities of Lithuania.

Questionnaire method investigated the opinion of the teachers, specialists and other persons, who are working in the school, about school's resources and their distribution for meeting the special educational needs.

By analyzing the data, it was aim to find out, if in the schools differences are valued between the students, how is used the experience of the teachers. Also, there is analyzing if in the schools' additional resources that can be used for ensure the quality education for all students, how the school uses the local community resources and how all the resources are distributed for implement inclusive education.

Research found that the differences between the students are valued and used to work in a groups by encouraging to share the knowledge and experience with each other, also, providing the emotional help and learning help during the lessons. Despite the positive approach of participants, occurred few opposite opinions which revealed that differences are not considered as a resource.

By analyzing the attitudes of the teachers, specialists and other persons, it was investigated that the experiences and competences of the teachers are highly valued and used. However, occurs some schools where the knowledge expansion and sharing experiences are not promoted.

Empirical research data revealed that schools not always use the local community resources. Mostly the schools collect information about local community resources that can be used for educational process, sometimes use parents help for improve the educational process. Also, it was revealed that teachers have an information about school's resources, their concentration for meeting the special educational needs, however, not in every school there is a possibility to have and use the adapted educational material, in majority of schools there are not video libraries, missing the new technology equipment. It shows that in the schools there is not exactly guaranteed conditions to learn for students with different abilities.

Key words: inclusive education, special educational needs, resources.

PRIEDAI

Gerbiami specialistai ir mokyklos darbuotojai,

Esu Šiaulių universiteto, Ugdymo mokslų ir socialinės gerovės fakulteto, Specialiosios pedagogikos (specializacija logopedija) bakalauro studijų programos, IV kurso studentė. Atlieku tyrimą, kuriuo siekiama išsiaiškinti apie mokykloje esančius išteklius ir jų paskirstymą, tenkinant specialiuosius ugdymosi poreikius.

Jūsų nuomonė labai svarbi, todėl prašau atsakyti į visus pateiktus klausimus. Jums labiausiai tinkantį atsakymą žymėkite: X.

Ši apklausa anoniminė. Tyrimo rezultatai bus skelbiami tik statistiškai apibendrinti.

1. Pateikite informacijos apie save

Jūsų lytis:	☐ Moteris ☐ Vyras
Jūsų užimamos pareigos (įrašykite), jei esate mokytojas, įvardykite dėstomą dalyką:	
Kokiame mieste dirbate? (įrašykite):	
Jūs dirbate mokykloje:	☐ Pradinėje mokykloje ☐ Pagrindinėje mokykloje ☐ Progimnazijoje ☐ Gimnazijoje ☐ Kita (įrašykite)
Jūsų darbo stažas:	☐ Iki 5 metų ☐ 6 – 10 m. ☐ 11 – 15 m. ☐ 16 – 20 m. ☐ 21 ir daugiau m.
Su kokiais mokiniais dirbate:	☐ 1-4 klasių mokiniais ☐ 5-10 klasių mokiniais ☐ 11-12 klasių mokiniais
Kiek mokykloje mokosi mokinių (įrašykite):	
Kiek mokykloje mokosi mokinių, turinčių specialiųjų ugdymosi poreikių (įrašykite):	
Kiek mokykloje mokosi mokinių iš socialinės rizikos aplinkos (įrašykite):	
Kiek mokykloje dirba mokytojų (įrašykite):	
Išvardinkite, kiek ir	

kokie specialistai dirba mokykloje, pvz., <i>specialusis pedagogas</i> ir t.t.	
---	----------------

2. MOKYKLOS IŠTEKLIŲ MOBILIZAVIMAS⁶

I. Skirtumai tarp mokinių ugdymosi procese – tai puikus išteklius				
<i>Pažymėkite kiekvieno teiginio tik vieną Jums tinkantį atsakymą.</i>	<i>Taip</i>	<i>Labiau taip nei ne</i>	<i>Labiau ne nei taip</i>	<i>Ne</i>
1. Mokiniai, mokydamiesi grupėse apie skirtingas šalis, regionus, miestus, šeimų istorijas, yra skatinami dalytis žiniomis ir patirtimi				
2. Mokinių gebėjimas teikti vienas kitam emocinę pagalbą pamokų metu yra vertinamas ir skatinamas				
3. Daugiau žinantys mokiniai padeda mažiau žinantiesiems				
4. Skirtingo amžiaus mokiniai padeda vienas kitam				
5. Dauguma mokyklos/klasės mokinių teikia pagalbą mokiniams, kuriems sunkiau sekasi mokytis				
6. Kiekvienas mokinytis, nepriklausomai nuo savo pasiekimų ar sutrikimų, įneša svarbų indėlį į mokymą ir mokymąsi				
7. Mokinių gimtoji kalba/skirtingos kalbos, kuriomis kalba mokiniai, panaudojama tarpkultūriniam ugdymui bei mokantis užsienio kalbų				
8. Mokiniai, įveikę iškilusius sunkumus mokantis, savo patirtimi dalijasi su kitais mokiniais				
9. Mokymosi kliūtys/barjerai, pvz., tam tikrų žinių ar ugdymo programos dalies neprieinamumas, panaudojami kaip praktinės užduotys, kurias reikia atlikti				
10. Kita informacija ir Jūsų komentarai (prašome įrašyti) • • •				

⁶ Anketa parengta pagal Booth, T. and Ainscow, M. (2002). *Index for Inclusion: developing learning and participation in schools*. 3d Edition (April 2016) : <http://www.csie.org.uk/resources/inclusion-index-explained.shtml>
Anketą vertė S. Ališauskienė.

II. Pedagogų patirtis tinkamai panaudojama				
<i>Pažymėkite kiekvieno teiginio tik vieną Jums tinkantį atsakymą.</i>	<i>Taip</i>	<i>Labiau taip nei ne</i>	<i>Labiau ne nei taip</i>	<i>Ne</i>
1. Visi mokyklos darbuotojų įgūdžiai ir gebėjimai, ne tik tie, kurie nurodyti pareiginėse instrukcijose, yra aiškūs ir žinomi				
2. Dalijimasis žiniomis ir patirtimi yra skatinamas tarp kolegų, mokymosi proceso kokybei gerinti				
3. Mokyklos darbuotojai yra skatinami plėsti savo žinias ir patirtį				
4. Mokyklos darbuotojų gimtosios kalbos panaudojamos kaip ugdymo išteklius				
5. Mokyklos darbuotojai, turintys tam tikrų žinių ir patirties, pasiūlo savo pagalbą kitiems kolegoms				
6. Kultūriniai ir kiti mokyklos darbuotojų skirtumai panaudojami, kuriant ugdymo planą ir/ar ugdymo procese				
7. Pedagogai/mokyklos darbuotojai turi formalių ir/ar neformalių galimybių dalytis patirtimi, sprendžiant mokiniams kylančias problemas				
8. Mokyklos personalas pateikia, dalijasi įvairiais požiūriais ir nuomonėmis apie kai kuriuos mokinius				
9. Mokyklos personalas domisi kitų mokyklų patirtimi				
10. Vietinių specialiųjų mokyklų darbuotojai yra kviečiami pasidalyti savo patirtimi				
11. Kita informacija ir Jūsų komentarai (prašome įrašyti) • • •				

III. Pedagogai randa papildomų išteklių, užtikrinančių tinkamą mokinių ugdymąsi ir dalyvavimą mokyklos gyvenime				
<i>Pažymėkite kiekvieno teiginio tik vieną Jums tinkantį atsakymą.</i>	<i>Taip</i>	<i>Labiau taip nei ne</i>	<i>Labiau ne nei taip</i>	<i>Ne</i>
1. Mokytojai randa prieinamų išteklių, užtikrinančių visų mokinių kokybišką ugdymąsi ir dalyvavimą mokyklos gyvenime				
2. Visi darbuotojai žino, kokius prieinamus išteklius turi mokykla tam, kad užtikrintų visų mokinių kokybišką ugdymąsi ir dalyvavimą mokyklos gyvenime				
3. Mokyklos biblioteka sudaro sąlygas mokiniams mokytis savarankiškai				
4. Mokyklos bibliotekos darbas organizuotas taip, kad padėtų mokytis visiems mokyklos mokiniams				
5. Bibliotekoje yra didelis pasirinkimas grožinės ir mokomosios literatūros, tinkančios visiems mokiniams, įskaitant ir tuos, kurie kalba skirtingomis kalbomis				
6. Mokiniai, turintys specialiųjų ugdymosi poreikių/sutrikimų gali naudotis adaptuota mokomąja medžiaga (audio kasetėmis, galimybe padidinti šriftą, vadovėliais Brailio raštu ir kt.)				
7. Mokykloje yra vaizdo įrašų biblioteka				
8. Kompiuteriai yra naudojami kaip sudėtinė mokymo(si) proceso dalis				
9. Mokykla naudoja sistemą, leidžiančią efektyviai panaudoti edukacines televizijos programas ugdymo procese				
10. Mokyklos darbuotojai efektyviai panaudoja elektroninį paštą ir internetą ugdymo kokybei užtikrinti				
11. Visi mokiniai turi galimybę bendrauti su kitais raštu, telefonu ar elektroniniu paštu				
12. Mokiniai efektyviai naudoja internetu, atlikdami užduotis bei namų darbus				
13. Mokymosi procese yra naudojami muzikiniai centrai ir kita aparatūra				
14. Naujos technologijos, pvz., balso atpažinimo programos ir kt., panaudojamos padėti mokiniams, patiriantiems rašymo sunkumų				
15. Užduočių sąsiuviniai yra naudojami tik tada, kai mokiniams aiški jų paskirtis ir kai jie padeda mokytis				
16. Kita informacija ir Jūsų komentarai (prašome įrašyti				

IV. Mokykla žino apie vietos bendruomenės išteklius ir juos panaudoja				
<i>Pažymėkite kiekvieno teiginio tik vieną Jums tinkantį atsakymą.</i>	<i>Taip</i>	<i>Labiau taip nei ne</i>	<i>Labiau ne nei taip</i>	<i>Ne</i>
1.Mokykla nuolat atnaušina informaciją apie vietinės bendruomenės išteklius, kuriuos galima panaudoti ugdymo procese. <i>Pvz., muziejai, dailės galerijos; vietos religiniai centrai, miestų ir apskričių tarnybos, firmos, ligoninės, policijos tarnyba, gaisrinė, savanorystės institucijos, sporto centrai, parkai, nevyriausybinių organizacijų, etninių mažumų organizacijos, kaimo sodybos, bibliotekos, traukinių stotys, oro uostai, transporto institucijos, studijų centrai, kolegijos, universitetai ir t.t.</i>				
2. Vietinės bendruomenės atstovai prisideda prie ugdymo proceso tobulinimo ir įgyvendinimo				
3. Tėvų/globėjų ir kitų bendruomenės narių pagalba panaudojama ugdymo procese/pamokose				
4. Suaugusieji asmenys, turintys negalių, yra įtraukiami į pagalbos teikimą mokyklai ir mokiniams				
5. Žmonės, dirbantys netoli mokyklos esančiose įstaigose, kviečiami padėti sunkumus patiriantiems mokiniams				
6. Ištekliai, prieinami kai kurioms šeimoms, pvz., įvairūs žinybai ir kt., yra panaudojami visų mokinių ugdymo kokybei užtikrinti				
7. Kita informacija ir Jūsų komentarai (prašome įrašyti) • • •				

V. Mokyklos ištekliai paskirstomi teisingai ir padeda įgyvendinti inkliuzinį ugdymą				
<i>Pažymėkite kiekvieno teiginio tik vieną Jums tinkantį atsakymą.</i>	<i>Taip</i>	<i>Labiau taip nei ne</i>	<i>Labiau ne nei taip</i>	<i>Ne</i>
1. Mokyklos ištekliai paskirstomi skaidriai, teisingai				
2. Kriterijai, pagal kuriuos paskirstomi mokyklos ištekliai, atsižvelgiant į mokinių amžių ir jų pasiekimus, yra aiškūs				
3. Mokyklos ištekliai panaudojami mokinių savarankiškam mokymuisi skatinti				
4. Mokyklos darbuotojai žino apie išteklius, skirtus padėti specialiųjų ugdymosi poreikių turintiems mokiniams				
5. Mokyklos ištekliai tinkamai panaudojami įvairiems mokinių poreikiams tenkinti				
6. Mokyklos ištekliai panaudojami užkirsti kelią mokymosi barjerams, užtikrinti visapusišką mokinių dalyvavimą ir sumažinti mokinių kategorizavimą į grupes				
7. Mokykloje reguliariai tikrinama, ar panaudojami ištekliai tenkina besikeičiančius visų mokinių poreikius				
8. Kita informacija ir Jūsų komentarai (prašome įrašyti) • • •				

Jūsų papildomi komentarai:

Ačiū už Jūsų atsakymus! 😊

ANKETINĖS APKLAUSOS DUOMENŲ ANALIZĖ

I. Skirtumai tarp mokinių ugdymosi procese – tai puikus išteklius				
<i>Pažymėkite kiekvieno teiginio tik vieną Jums tinkantį atsakymą.</i>	<i>Taip</i>	<i>Labiau taip nei ne</i>	<i>Labiau ne nei taip</i>	<i>Ne</i>
1. Mokiniai, mokydamiesi grupėse apie skirtingas šalis, regionus, miestus, šeimų istorijas, yra skatinami dalytis žiniomis ir patirtimi	62	28	1	1
2. Mokinių gebėjimas teikti vienas kitam emocinę pagalbą pamokų metu yra vertinamas ir skatinamas	48	38	6	
3. Daugiau žinantys mokiniai padeda mažiau žinantiesiems	41	49	1	1
4. Skirtingo amžiaus mokiniai padeda vienas kitam	25	39	26	2
5. Dauguma mokyklos/klasės mokinių teikia pagalbą mokiniams, kuriems sunkiau sekasi mokytis	21	50	19	2
6. Kiekvienas mokinyss, nepriklausomai nuo savo pasiekimų ar sutrikimų, įneša svarbų indėlį į mokymą ir mokymąsi	36	51	5	
7. Mokinių gimtoji kalba/skirtingos kalbos, kuriomis kalba mokiniai, panaudojama tarpkultūriniam ugdymui bei mokantis užsienio kalbų	24	55	10	3
8. Mokiniai, įveikę iškilusius sunkumus mokantis, savo patirtimi dalijasi su kitais mokiniais	17	47	27	1
9. Mokymosi kliūtys/barjerai, pvz., tam tikrų žinių ar ugdymo programos dalies neprieinamumas, panaudojami kaip praktinės užduotys, kurias reikia atlikti	18	56	17	1
10. Kita informacija ir Jūsų komentarai (prašome įrašyti)				
• • •				

II. Pedagogų patirtis tinkamai panaudojama				
<i>Pažymėkite kiekvieno teiginio tik vieną Jums tinkantį atsakymą.</i>	<i>Taip</i>	<i>Labiau taip nei ne</i>	<i>Labiau ne nei taip</i>	<i>Ne</i>
1. Visi mokyklos darbuotojų įgūdžiai ir gebėjimai, ne tik tie, kurie nurodyti pareiginėse instrukcijose, yra aiškūs ir žinomi	54	36	2	
2. Dalijimasis žiniomis ir patirtimi yra skatinamas tarp kolegų, mokymosi proceso kokybei gerinti	68	22	2	
3. Mokyklos darbuotojai yra skatinami plėsti savo žinias ir patirtį	67	23	2	
4. Mokyklos darbuotojų gimtosios kalbos panaudojamos kaip ugdymo išteklius	54	33	4	1
5. Mokyklos darbuotojai, turintys tam tikrų žinių ir patirties, pasiūlo savo pagalbą kitiems kolegoms	49	41	2	
6. Kultūriniai ir kiti mokyklos darbuotojų skirtumai panaudojami, kuriant ugdymo planą ir/ar ugdymo procese	40	40	10	2
7. Pedagogai/mokyklos darbuotojai turi formalių ir/ar neformalių galimybių dalytis patirtimi, sprendžiant mokiniams kylančias problemas	62	30		
8. Mokyklos personalas pateikia, dalijasi įvairiais požiūriais ir nuomonėmis apie kai kuriuos mokinius	64	25	3	
9. Mokyklos personalas domisi kitų mokyklų patirtimi	64	27	1	
10. Vietinių specialiųjų mokyklų darbuotojai yra kviečiami pasidalyti savo patirtimi	24	25	29	14
11. Kita informacija ir Jūsų komentarai (prašome įrašyti) • • •				

III. Pedagogai randa papildomų išteklių, užtikrinančių tinkamą mokinių ugdymąsi ir dalyvavimą mokyklos gyvenime				
<i>Pažymėkite kiekvieno teiginio tik vieną Jums tinkantį atsakymą.</i>	<i>Taip</i>	<i>Labiau taip nei ne</i>	<i>Labiau ne nei taip</i>	<i>Ne</i>
1. Mokytojai randa prieinamų išteklių, užtikrinančių visų mokinių kokybišką ugdymąsi ir dalyvavimą mokyklos gyvenime	42	49	1	
2. Visi darbuotojai žino, kokius prieinamus išteklius turi mokykla tam, kad užtikrintų visų mokinių kokybišką ugdymąsi ir dalyvavimą mokyklos gyvenime	52	37	3	
3. Mokyklos biblioteka sudaro sąlygas mokiniams mokytis savarankiškai	59	31	1	1
4. Mokyklos bibliotekos darbas organizuotas taip, kad padėtų mokytis visiems mokyklos mokiniams	62	28	1	1
5. Bibliotekoje yra didelis pasirinkimas grožinės ir mokomosios literatūros, tinkančios visiems mokiniams, įskaitant ir tuos, kurie kalba skirtingomis kalbomis	40	34	14	4
6. Mokiniai, turintys specialiųjų ugdymosi poreikių/sutrikimų gali naudotis adaptuota mokomąja medžiaga (audio kasetėmis, galimybe padidinti šriftą, vadovėliais Brailio raštu ir kt.)	17	44	18	13
7. Mokykloje yra vaizdo įrašų biblioteka	9	15	33	35
8. Kompiuteriai yra naudojami kaip sudėtinė mokymo(si) proceso dalis	60	28	4	
9. Mokykla naudoja sistemą, leidžiančią efektyviai panaudoti edukacines televizijos programas ugdymo procese	31	38	20	3
10. Mokyklos darbuotojai efektyviai panaudoja elektroninį paštą ir internetą ugdymo kokybei užtikrinti	52	39		1
11. Visi mokiniai turi galimybę bendrauti su kitais raštu, telefonu ar elektroniniu paštu	52	30	8	2
12. Mokiniai efektyviai naudoja internetu, atlikdami užduotis bei namų darbus	41	41	9	1
13. Mokymosi procese yra naudojami muzikiniai centrai ir kita aparatūra	57	29	4	2
14. Naujos technologijos, pvz., balso atpažinimo programos ir kt., panaudojamos padėti mokiniams, patiriantiems rašymo sunkumų	4	22	39	27
15. Užduočių sąsiuviniai yra naudojami tik tada, kai mokiniams aiški jų paskirtis ir kai jie padeda mokytis	33	49	10	
16. Kita informacija ir Jūsų komentarai (prašome įrašyti)				

IV. Mokykla žino apie vietos bendruomenės išteklius ir juos panaudoja				
<i>Pažymėkite kiekvieno teiginio tik vieną Jums tinkantį atsakymą.</i>	<i>Taip</i>	<i>Labiau taip nei ne</i>	<i>Labiau ne nei taip</i>	<i>Ne</i>
1. Mokykla nuolat atnauja informaciją apie vietinės bendruomenės išteklius, kuriuos galima panaudoti ugdymo procese. <i>Pvz., muziejai, dailės galerijos; vietos religiniai centrai, miestų ir apskričių tarnybos, firmos, ligoninės, policijos tarnyba, gaisrinė, savanorystės institucijos, sporto centrai, parkai, nevyriausybinių organizacijų, etninių mažumų organizacijų, kaimo sodybos, bibliotekos, traukinių stotys, oro uostai, transporto institucijos, studijų centrai, kolegijos, universitetai ir t.t.</i>	44	38	10	
2. Vietinės bendruomenės atstovai prisideda prie ugdymo proceso tobulinimo ir įgyvendinimo	29	36	24	3
3. Tėvų/globėjų ir kitų bendruomenės narių pagalba panaudojama ugdymo procese/pamokose	37	45	10	
4. Suaugusieji asmenys, turintys negalių, yra įtraukiami į pagalbos teikimą mokyklai ir mokiniams	9	11	48	24
5. Žmonės, dirbantys netoli mokyklos esančiose įstaigose, kviečiami padėti sunkumus patiriantiems mokiniams	5	11	38	38
6. Išteklių, prieinamų kai kurioms šeimoms, pvz., įvairūs žinybai ir kt., yra panaudojami visų mokinių ugdymo kokybei užtikrinti	25	32	24	11
7. Kita informacija ir Jūsų komentarai (prašome įrašyti) • • •				

V. Mokyklos ištekliai paskirstomi teisingai ir padeda įgyvendinti inkliuzinį ugdymą				
<i>Pažymėkite kiekvieno teiginio tik vieną Jums tinkantį atsakymą.</i>	<i>Taip</i>	<i>Labiau taip nei ne</i>	<i>Labiau ne nei taip</i>	<i>Ne</i>
1. Mokyklos ištekliai paskirstomi skaidriai, teisingai	59	32	1	
2. Kriterijai, pagal kuriuos paskirstomi mokyklos ištekliai, atsižvelgiant į mokinių amžių ir jų pasiekimus, yra aiškūs	59	31	2	
3. Mokyklos ištekliai panaudojami mokinių savarankiškam mokymuisi skatinti	56	30	6	
4. Mokyklos darbuotojai žino apie išteklius, skirtus padėti specialiųjų ugdymosi poreikių turintiems mokiniams	40	43	8	1
5. Mokyklos ištekliai tinkamai panaudojami įvairiems mokinių poreikiams tenkinti	50	40	2	
6. Mokyklos ištekliai panaudojami užkirsti kelią mokymosi barjerams, užtikrinti visapusišką mokinių dalyvavimą ir sumažinti mokinių kategorizavimą į grupes	33	51	8	
7. Mokykloje reguliariai tikrinama, ar panaudojami ištekliai tenkina besikeičiančius visų mokinių poreikius	34	46	11	1
8. Kita informacija ir Jūsų komentarai (prašome įrašyti) • • •				